

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

38e jaargang nr. 4

juli - augustus 2009

Inhoud

- Erik De Keukeleire: Wegeniswerken/Tramverkeer op de Korenmarkt. Deel I: 1874-1896.	241
- Louis Maeterlinck: Inventaire Archéologique: Mannenportret, door Willem KEY.	259
- Pierre Kluyskens: De Gazet van Gent.	260
- Beatrix Baillieul: Wonen in Gent. Een bescheiden burgerhuis uit de 18e eeuw. Nederpolder 6. (Slot).	272
- Frans Heymans: Een gesprek met Rick Lanckrock (°1923).	283
- Luc Devriese: Justitiepaleis als aardappelmagazijn.	288
- Hugo Collumbien: Gentse Memoriedagen: 23-24-25-26 oktober	291
- Daniël Van Ryssel: Vergeten Gentse schrijvers: Julien De Valckenaere.	304
- Bibliografie.	305
- Daniël Van Ryssel: Het Rasphuis te Gent	310

WEGENISWERKEN EN TRAMVERKEER OP DE KORENMARKT (DEEL I: 1874 - 1896)

VOOR U VERZAMELD UIT 31 600 EDITIES VAN DE
“GAZETTE VAN GENT”.

25 september 1895

Er is sinds lang sprake van verfraaiingen aan te brengen op de Korenmarkt. Volgens men zegt zou het stadsbestuur binnenkort een ontwerp goedkeuren, waarbij de lijnen van de tram ietwat worden verlegd. Het trambuisje blijft waar het nu staat.

Volgens het plan worden op drie punten bijzondere parken gemaakt, door bomen omringd. Niet omzoomd met boordstenen, maar met kasseien die van elkander verschillen. Hiertegen zijn echter bezwaren gerezen, niet in het minst vanwege de handelaars, koetsiers van huurrijtuigen en eigenaars van lastwagens.

Een persartikel dat bij de ietwat oudere Gentenaars uitstekend het “dèjà vue”-gevoel illustreert bij de aan gang zijnde openbare werken die kaderen in het Kobra-project, waarvan de heraanleg van onder meer de Korenmarkt deel uitmaakt.

Tijdens de laatste jaren van de negentiende eeuw was één en ander het gevolg van de ambitieuze plannen van de toenmalige Gentse burgemeester Emile Braun. De vrijmaking van de drie torens was daar een belangrijk onderdeel van. De huisjes aan beide zijden van de ingang van de Sint-Niklaaskerk werden gesloopt en het Pakhuis ruimte in 1897 plaats voor het nieuwe postgebouw.

Aan de noordzijde verdween de huizenrij van de “Kleine Korenmarkt”, die zowat de verbinding maakten tussen de huidige Pakhuisstraat en de Veldstraat. Daar werd in november 1907 de monumentale Sint-Michielsbrug voor het verkeer opengesteld.

Anderzijds is sinds de aanleg van sporen in 1874 het tramverkeer schier onafgebroken aanleiding geweest tot ingrijpende aanpassingen van de bestrating.

Dat de Korenmarkt reeds meer dan een eeuw eerder de draaischijf van het openbaar vervoer was, kan je ontdekken in het eerste artikel aangaande dit onderwerp.

Deze zomer is het net 135 jaar geleden dat de eerste paardentram over de Korenmarkt reed. Maar wegens de aan gang zijnde werken, waarvoor zelfs de legendarische Gentse Feesten moesten wijken, wordt dit slechts in mineur herdacht, alvast zonder trams...

Dat het plein ruim een eeuw voordien zowat de draaischijf van het openbaar vervoer was, kom je te weten in onderstaand artikel.

Als men op zoek gaat naar een regelmatig georganiseerd en dagelijks vervoer voor personen en goederen tussen Gent en andere steden, denkt men in de eerste plaats aan diensten welke op hun beurt aansluiting gaven met andere verbindingen, zelfs over de landsgrenzen heen. Estafettenritten dus, met omwisseling van paarden en rijtuig en het verblijf van reizigers in hotels of afspanningen.

Elk door paardenkracht voortbewogen middel tot vervoer was daarom nog niet noodzakelijk een diligence, al hebben ze zich in de volksopvatting met-tertijd samen met de postkoets en de huurrijtuigen tot één begrip herleid. Het was echter enkel de diligence, een geregeld tussen twee plaatsen rijdende wagen voor personen- en postvervoer, die een dagelijkse dienst verzekerde, op vaste uren van vertrek en aankomst, van stad tot stad.

Lang voor de komst van de stoomtrein te Gent in september 1837, stond in 1757 het eerste officiële bericht vermeld over georganiseerd reizigersverkeer: *“Te 8 uur 's morgens zal voortaan iedere dag een vervoerdienst verzekerd worden tussen Gent en Brussel.”*

Deze dienst zou zich daarna uitbreiden tot alle steden gelegen binnen een bereikbare straal rond Gent. Een tabel uit de *Wegwijzer van de stad Gent* van 1836 leert, dat er een dagelijkse verbinding bestond naar en van Aalst, Antwerpen, Oudenaarde, Ronse, Bergen, Brussel, Dendermonde, Geraardsbergen, Lokeren, Kortrijk, Sint-Niklaas, Oostende en Rijsel. Twee vervoerdiensten gaven aansluiting met Doornik, Ieper en Brugge enerzijds, met Parijs anderzijds.

Het reizen ging volgens de begrippen van toen relatief snel. Aan elke post spande men verse paarden in. De diligence die 's morgens uit Doornik vertrok, kwam 's avonds al in Gent aan. De aanleg van steenwegen droeg er toe bij dat de koetsen in goede omstandigheden steden en gemeenten met elkaar verbonden.

Ze konden een twintigtal reizigers vervoeren. In de rijtuigen waren verschei-

dene banken en boven op het dak werden de koffers onder een zeil geplaatst. Tot 1838 was de Korenmarkt de terminus voor de meeste diligences en postkoetsen. De burelen van de exploitanten waren gelegen op de benedenverdieping van het *Pakhuis* of in de *Dry Koningen*, *De Ster*, *Den Hazewind*, *Den Graef van Egmond*, het *Hôtel de Commerce* of *De Gouden Sleutels* nabij de Sint-Niklaaskerk.

De *vigilante* (van *vigileren*: heen en weer lopen en stationeren met een gesloten huurrijtuig), kwam in gebruik in 1838. De verschijning in het stadsbeeld was het gevolg van de aankomst der eerste treinen in het Zuidstation. Meteen was daar een nieuwe wijk ontstaan die in belang zou winnen met de uitbouw van het spoorwegnet. Exploitanten van vigilanten zagen brood in het aanbrenge en wegvoeren van personen en hun reisgoederen van en naar het Zuidstation. Het was de eerste vorm van stedelijk openbaar vervoer, uitsluitend een privé-initiatief waarin de Korenmarkt alweer de voornaamste rol speelde.

Niet iedereen was gelukkig met deze evolutie. De gevaarlijke tuigen zouden wellicht onvoorzichtige of verstrooide mensen kunnen omverrijden. Gentse kwatongen beweerden dat ze het geen jaar zouden volhouden...

In de stad waren evenwel ook een aantal huurhouders die goede zaken deden. De *Wegwijzer van Gend* voor 1839 vermeldt 39 huurhouders, 13 rijtuigmakers en 12 rijtuigschilders.

Omnibusdiensten kwamen er eveneens vanaf 1838. Een openbaar vervoermiddel dat aanvankelijk bestond uit een groot rijtuig met banken in de lengte van de wagen en op vaste trajecten passagiers vervoerde. Vertrek en aankomst waren afgestemd op deze van de treinen in het Zuidstation. De drukste reiwegen leidden enerzijds naar de Korenmarkt langs de Brabantdam, de Kouter, de Zonnestraat en de Veldstraat, anderzijds langs het Koophandelsplein en de Nederkouter naar de Kortrijksepoort.

In 1832 werd in de Verenigde Staten een spoorverbinding aangelegd om de steden New York en Harlem te verbinden. Omdat langs deze lijn veel houten gebouwen stonden was het gebruik van stoomlocomotieven er verboden. Daarom spande men paarden voor de wagens.

Iedereen was enthousiast. Bovendien veroorzaakten de paarden van de *Amerikaanse tramway* minder luchtvervuiling en maakten ze minder lawaai dan de locomotieven. Het enige euvel was de mest die ze tussen de sporen achterlieten...

Het succes van deze wijze van stedelijk vervoer was zo groot, dat het voor-

beeld in Europa werd overgenomen, het eerst in Parijs en Londen.

10 november 1858

Wij willen er ons op toelagen om de onberekenbare voordelen te bewijzen die zouden voortspruiten uit de inrichting van ijzeren wegen op Amerikaanse wijze, bestemd om de voornaamste middenplaatsen van steden en voortbrengselen te verbinden aan de grote ijzeren banen welke door locomotieven worden bediend.

In België, evenals in Frankrijk en Duitsland, bestaan er op gans het grondgebied talrijke groepen van plattelandsbevolkingen, welke afgezonderd zijn van de snelle gemeenschapswegen. Door tijd en afstand te verkorten zal de verkoop van levensmiddelen vergemakkelijken en aldus een aansporing zijn voor de voortbrengst.

Men moet bekennen dat de ijzeren wegen met stoom hun weldaden niet aan alle plaatsen kunnen verlenen. De kosten voor bouw en installatie zijn zonder tegenspraak te aanzienlijk opdat landbouwbedrijven die buiten de grote lijnen verspreid liggen, mogen hopen op de gunst van een vertakking. Het is dan dat de ijzeren wegen op Amerikaanse wijze een wezenlijk openbaar nut kunnen stichten.

De spaarzame gemeenschapswegen bij middel van paardenkracht vereisen voor hun inrichting slechts kleine kapitalen en hun weinig kostelijk onderhoud zou toelaten die met schone winsten te exploiteren, daar waar een locomotief zelfs geen winst genoeg zou vinden om alleen de brandstof te betalen. De Amerikaanse ijzeren wegen zijn tevens tot een grote toekomst geroepen betreffende de afstanden tussen het handelscentrum van de steden naar stations van de ijzeren weg en dichtbevolkte wijken aan de rand. De nederige hulp van de Amerikaanse spoorwegen zou aldus een nieuwe bron van bedrijvigheid tewerkstelligen.

In België zijn de voordelen van dit stelsel nog in het domein van de theorie gebleven, in tegenstelling tot Frankrijk. Er is echter geen land ter wereld met zulk een groot aantal dichtbevolkte steden, waar de ijzeren wegen met paardentrekking een belangrijke rol te spelen hebben in het vervoeren van reizigers, alsook met betrekking tot de voortbrengselen van de landbouw als van de nijverheid, die zij belangrijke en schitterende diensten kunnen bewijzen. (** *In ons land werden de eerste paardentramlijnen geëxploiteerd in Brussel, Luik en Antwerpen, respectievelijk vanaf 1 mei 1869, 2 juni 1871 en 26 mei 1873*).

24 april 1873

In de stedelijke raad verklaarde de voorzitter dat in de geheime zitting van 21 april het contract is ondertekend tussen de stad, de heren August Dufrane, Macart & Co en Louis Finet, voor het aanleggen van een Amerikaanse spoorweg, mits borgstelling ten bedrage van 75 000 frank door de Banque de Bruxelles, vertegenwoordigd door de heer J. Urbain. Deze zou twee netten bevatten, een tramway met paarden voor reizigers en een andere voor koopwaren (** *echter nooit gerealiseerd*).

Wat de spoorweg voor de reizigers betreft weten wij nog niet juist langs welke weg de sporen zullen gelegd worden. Men spreekt evenwel over een weg van de Kortrijksepoort naar de Muide, van de Brugsepoort tot op de Korenmarkt en van de grote statie naar de beide statiën buiten de Dampoort.

Men wacht nog enkel op de goedkeuring van het gouvernement om de handen aan het werk te slaan. De spoorweg voor reizigers zou binnen de zes maanden na die goedkeuring moeten ingericht zijn.

23 mei 1873

De Amerikaanse spoorweg voor reizigers zal gelegd worden:

- van de staatsspoorweg (** *Gent-Zuid*) naar de statiën Gent-Eeklo en het Land van Waas aan de Dampoort en het voorgeborchte van Sint-Amandsberg, langs de Statiestraat (** *thans Zuidstationstraat*), Van Arteveldeplaats (** *thans Sint-Annaplein*), Keizer Karelstraat, Vlasmarkt, Steendam en Dampoortstraat (2500 meter);
- van de staatsspoorweg naar het paleis van justitie langs de Statiestraat, Brabantdam, Kouter en Zonnestraat (1200 meter);
- van de Vlasmarkt naar de Kortrijksepoort langs de Vrijdagmarkt, Langemunt, Korenmarkt, Veldstraat, Nederkouter en Kortrijksepoortstraat (1800 meter);
- van de Korenmarkt naar de Brugsepoort langs de Sint-Michielsplaats, Hoogstraat en Noordstraat (1500 meter);
- van de Groentenmarkt naar de Muide langs de Geldmunt, Lange Steenstraat, Sleepstraat, Heilig Kerst en Sint-Salvatorstraat (1250 meter);
- van de Van Arteveldeplaats naar de Keizerpoort langs de Lange Violettestraat en Brusselsepoortstraat (1000 meter).

18 april 1874

Wij vernemen dat de plans van de Gentse tramway door het gouvernement zijn goedgekeurd. De stedelijke overheid heeft deze beslissing onmiddellijk ter kennis van de maatschappij gebracht, die maandag aanstaande de riggels zal beginnen te leggen van aan de statie van de staat naar de statiën aan de Dampoort.

24 mei 1874

Men verzekert dat de tramway die de statie van de staatsspoorweg aan die van de Dampoort moet verbinden, zondag aanstaande 24 mei zal worden ingehuldigd.

In de Brabantdam heeft men al de eerste riggels gelegd voor een tweede lijn. Tegen het tijdstip van de grote kermis zal ook de lijn gelegd zijn buiten de Kortrijksepoort, die tot aan de danszaal Den Hert zal worden gebracht.

7 juli 1874

Men is in de Veldstraat begonnen met het leggen van de rails voor de tramway. Morgen zal men de tram beproeven op de tweede lijn, langs de Kouter, de Zonnestraat en het paleis van justitie aan de Koophandelsplaats.

2 augustus 1874

In de gebuurte van de Veldstraat zullen deze namiddag de huizen bevlagd worden ter gelegenheid van de inhuldiging van de tramway, welke rond 6 uur voor het eerst van de grote statie langs de Brabantdam, de Kouter en de Zonnestraat naar de Korenmarkt zal rijden.

10 augustus 1874

Een paard dat in een tram was gespannen is eergisteren avond rond 9 uur en half in de Veldstraat gevallen en heeft zich de linkerbil gebroken. Het dier is naar het voorgeborchte van de Dampoort gebracht om afgemaakt te worden.

7 september 1874

De tramway van de Korenmarkt naar de Koophandelplaats en de Kortrijksepoort moest gisteren worden ingehuldigd maar heeft niet gereden.

De baan is geheel gemaakt, doch naar het schijnt is zij niet goedgekeurd door de ingenieurs van de staat. De vertraging wekt veel misnoegen onder de inwoners van die volkrijke wijk (** *de eerste ritten hadden uiteindelijk plaats op 14 september*)

20 november 1874

Gisteren is met de beste uitslag de tramway beproefd van de Korenmarkt door de Langemunt naar de Vrijdagmarkt en Sint-Jacobs beproefd. Zondag begint de regelmatige dienst op deze vertakking.

5 december 1874

Het college van burgemeester en schepenen heeft de directie van de *Naamloze Vennootschap Tramways van Gent* bericht, dat na de goede uitslag van de keuring door de dienst *Bruggen en Wegen*, de lijn van de Korenmarkt naar de Brugsepoort vanaf zondag 6 december in gebruik mag worden gesteld.

24 maart 1875

Op verscheidene plaatsen zullen voor de reizigers van de tramway aubettes worden opgericht, te weten op de Korenmarkt, aan Sint-Jacobs, op de Koophandelsplaats en verder aan de staatsstatie, de Begijnhoflaan, de Antwerpsepoort, de Sassepoort, de Kortrijksepoort en de Brusselsepoort. Ze zullen bijna alle aan de buitenkant worden verlicht door middel van een gaslantaarn. (** *Het wachthuisje op de Korenmarkt kwam nabij het Hazewindstraatje te staan, ter hoogte van het toenmalige "Deutscher Gasthof", thans een Chinees restaurant. Rechts daarvan werd voorzien in een waterplaats, met ronde buitenwand, inclusief publiciteitszuil.*)

14 juli 1875

De compagnie van de tramways heeft aan het stadsbestuur laten weten dat de aanleg van de lijn tussen de Korenmarkt en de Sassepoort voltooid is en tegelijk de vraag tot exploitatie ingediend. De aanvaarding van de lijn zal dan op 17 juli kunnen geschieden. (** *In een tijdspanne van nog geen jaar vertrokken op de Korenmarkt dus paardentrams naar vijf eindbestemmingen: het Zuidstation via de Kouter, de Kortrijksepoort, de Dampoort via Sint-Jacobs, de Brugsepoort en de Muide!*)

10 november 1876

Gisteren namiddag is in de Langemunt het paard van één der rijtuigen van de tramway gevallen terwijl de tram in volle gang was. De voerman trachtte dadelijk het voertuig in te houden, maar hij gelukte er niet in en de tram trof het gevallen paard.

Het dier lag op zijn zijde en de voettrede van het rijtuig legde zijn buik open. Een stroom bloed liep op de weg en de ingewanden kwamen uit de buik van het paard.

Men heeft het arme dier met hamerslagen moeten afmaken. Men kon dit toch niet gemakkelijk doen. Het paard sprong recht en sloeg met geweld te midden van de verschrikkelijkste pijnen. Dit schouwspel heeft op de omstanders een smartelijke indruk gemaakt. (***Volgens een andere persbron werd het kreng door een plaatselijke slager aangekocht*)

28 mei 1877

Sedert zaterdag rijden op de tramlijnen open rijtuigen die zeer sierlijk en in de zomer zeer fris zijn. Dat is een nieuwigheid die onvoorwaardelijk door het publiek zou goedgekeurd worden, indien zij de tegenstrijdigheid niet opleverde van het bestaan van twee klassen, die in een open rijtuig door geen enkel beschot kunnen gescheiden zijn.

De personen die het meest betalen zitten met de rug naar die van de tweede klasse gekeerd, die zoals men weet nu altijd vooraan is. Als gevolg daarvan moeten zij achteruit rijden en dat is heel eenvoudig belachelijk vanwege de compagnie! (*** Terloops vermelden we hier dat het wagenpark uiteindelijk bestond uit 43 rijtuigen, waarvan 29 gesloten en 14 open.*)

12 november 1886

In de zitting van de gemeenteraad vond de heer De Nobele het passend enkele woorden te willen zeggen in verband met de exploitatie van het tramway-net.

“Om van de Zuidstatie naar de Kortrijksepoort te gaan moet men zich vooreerst naar de Korenmarkt begeven. Het zou nochtans veel eenvoudiger zijn de Bagattenstraat te nemen.

Wanneer men van de Dampoort naar de Sint-Salvatorstraat wil, moet men insgelijks weer naar de Korenmarkt, terwijl er een rechtstreekse baan is langs de Ottogracht.

Het gaat hier inderdaad om een concessie, maar de stad zou zich in verbinding

moeten stellen met de maatschappij, om na te gaan of wijzigingen kunnen gebracht worden in een dienst waarvan het belang zodanig is, dat men deze als een openbare mag beschouwen. Dat zou trouwens in het belang zijn van de maatschappij en ook onze medeburgers zouden er door gediend zijn.”

De burgemeester-president bekende dat de trammaatschappij zich in verbinding heeft gesteld met het schepencollege voor het bekomen van tracéwijzigingen, maar deze die het raadslid bepleit maken echter geen deel uit van de voorstellen van de maatschappij.

De onderhandelingen hebben zich trouwens niet tot daar beperkt. Er mag niet vergeten worden dat, toen het tramnet in concessie werd gegeven, er nog geen speciale wetgeving terzake bestond. Deze was wel in voorbereiding. Met als gevolg dat de concessie door de stad verleend, de goedkeuring van de regering niet kon bekomen. Zo werd in dergelijke onderhandelingen te Brussel, elke uitbreiding van het tramnet aldaar verboden.

Een zelfde toestand doet zich voor te Gent en een zelfde afloop is te voorzien. Om er aan te ontsnappen zullen we de bepalingen moeten volgen van de wet van 9 juli 1875 en de concessie van nieuwe lijnen in aanbesteding geven. Deze werkwijze kan echter de huidige maatschappij niet het alleenrecht waarborgen waarvan ze heden geniet. Daarom vraagt ze de nieuwe lijnen als verlenging van bestaande, wat zou toelaten tot geen aanbesteding te moeten overgaan. (*** Zolang de concessie liep werden geen enkele uitbreiding gerealiseerd. Ook deze niet langs de Kortrijksesteenweg naar het in 1881 geopende station op de spoorlijn naar Brugge en Oostende, niettegenstaande daarover regelmatig verzoekschriften werden ingediend.*)

20 mei 1887

Gistermorgen omtrent half acht uur was een wagen met hooi geladen van de Korenmarkt de Langemunt ingereden. Toen hij er een eind ver in was kwamen vier tramwayrijtuigjes van de Vrijdagmarkt af om in dezelfde straat naar de Korenmarkt te rijden. De hooiwagen was zeer breed volgeladen, maar toch kon hij de eerste drie trams voorbij. De vierde echter sleepte hij terug en men hield stil.

Er ontstond een gekijf tussen de geleiders van de hooiwagen en de bedienden van de tram, doch met de tram wat achteruit te steken kon uiteindelijk de hooiwagen voorbij. Met wat meer beleefdheid en wat minder scheldwoorden zou het even goed gegaan zijn.

10 november 1887

Zondagavond rond 6 uur wilde een houtdraaier uit de Veerstraat op de Korenmarkt van de tram afstappen. Hij deed een misstap en viel tussen twee rijtuigen in, met het ongelukkig gevolg dat hij inwendig ernstige verwondingen bekam. De geneesheer De Kegel, in alle haast bijgeroepen, heeft de man ter plaatse verzorgd en de politie heeft hem naar zijn woning overgebracht. Gistermorgen was zijn toestand bevredigend.

9 februari 1888

In de zitting van 7 februari deed de heer burgemeester in de stedelijke raad lezing van een verzoogschrift, toegezonden door het Vlaams Grievencomiteit. Daarin wordt gevraagd dat op de rijtuigen van de tram niet alleen Franse maar Vlaamse opschriften zouden staan.

De heer burgemeester verklaarde in zijn toelichting geen enkele bevoegdheid te hebben om deze opschriften aan de maatschappij op te dringen. Het zal denkelijk volstaan dat de verzoekers zich richten tot de maatschappij om voldoening te bekomen.

1 juni 1888

Het is zeer lang geleden dat sommige wijken van de stad bezocht zijn geweest door de straatvegers. Zelfs op de Korenmarkt laat hun aanwezigheid vaak veel te wensen over. Om daarvan overtuigd te zijn moet men maar de riggels van de tramway volgen. Daar tussen lijkt het een onafgebroken spoor van paardendrollen.

Onder het opzicht van de reiniging is onze stad veel slechter bedeed dan het kleinste dorp. Daar heeft men geen betaalde straatvegers, maar zo gauw een paard daar iets achterlaat, komt er een kind of een oude sukkelaar met een mand aan de arm en een schop in de hand om het goedje op te kuisen.

Dat stieltje geeft die arme duivels maar een mager bestaan, maar mochten zij eens naar de stad komen, dan zouden zij dagelijks een goede vijftig manden kunnen vullen en het uitzicht van de straten zou er veel bij winnen. (** *Ligt hierin niet de oorsprong van het gezegde "nog juist te kunnen dienen als strontraper achter de tram?..."*)

14 juli 1890

In de stedelijke raad deed de heer Duhayon lezing van enige opmerkingen

nopens de tramway en wees op zware overtredingen van het reglement.

“Wie van ons heeft niet sinds lang opgemerkt hoeveel sporen slecht geplaatst zijn, hoeveel rijtuigen vuil en onaangepast zijn? Hoeveel keren werd meer aandacht geëist voor het verruimen van de platforms, een groter dak voor de gesloten rijtuigen en stores voor de open exemplaren?

Gezien de gebrekkige staat waarin deze laatste zijn ingericht, is het bijna onmogelijk ze ‘s zomers te gebruiken, terwijl ik te Antwerpen en te Brussel zelfs bij slecht weer open rijtuigen in dienst heb gezien. Maar daar heeft me voorkomendheid ten overstaan van het publiek en de reizigers zijn er in de mate van het mogelijke beschermd tegen regen en wind.

Ook laat men hier op het rijtuig meer personen toe dan het getal dat is bepaald in het lastenboek. Vooral ‘s zondags zijn de trams overladen. Men laat er ook dronkaards toe en individu’s in klaarblijkelijk onzindelijke staat. Sommigen zijn dragers van grote korven en manden vlees. Ik wil enkel wijzen op de buitengewone vrijheid waarmee het reglement wordt toegepast.

De meeste paarden zijn onbekwaam om hun dienst naar behoren te vervullen. Zonder te spreken van de meeste paarden die door een overlast aan werk zeer vlug ongeschikt worden voor de tramdienst.”

De heer Colson antwoordde dat de compagnie aan het stedelijk bestuur en de staat bij de inrichting een stelsel van sporen heeft aangeboden dat door de beide instanties werd aangenomen. Men kan de compagnie dus niet verplichten een ander stelsel aan te nemen, alhoewel het huidige de oorzaak van alle bezwaren is.

Het type rijtuigen werd destijds eveneens goedgekeurd. Daardoor is het schepencollege ontwapend om de maatschappij een ander model te doen aannemen.

De heer burgemeester geeft toe gebonden te zijn door het contract, maar de omloop van de open rijtuigen denkt hij wel te kunnen verbieden. Aan de compagnie zal worden voorgesteld er verbeteringen aan te brengen, teneinde de klachten van het publiek te vermijden. Als zij het reglement overtreedt, zal zij tot haar plichten worden geroepen.

30 augustus 1892

In de stad heeft men reeds honderd maal gevraagd om niet verplicht te zijn, als men aan de Zuidstatie de tram neemt, langs de Korenmarkt te moeten rijden om aan de Kortrijksepoort te kunnen komen. Deze en andere verbeteringen worden halsstarrig geweigerd. Niet te doen!

19 juli 1893

Uit het Antwerps weekblad *L'Employé* verdient een artikel een bijzondere vermelding. Het is getiteld *Le surmenage aux Tramways de Gand*, de werkoverlast bij de *Tramways van Gent*. Daaruit zou blijken dat de bedienden de maandag 15 en de zondag 16 uren werken, terwijl op alle andere dagen zij 14 uren in dienst zijn. De aandacht van het stadsbestuur wordt op die toestand gevestigd.

9 april 1894

Vrijdagmiddag rond 4 uur heeft Kamiel Smesman, ontvanger bij de tramway, staande op de voettrede van een open tram, in het voorbijrijden van het huis van weduwe Geirnaert in de Veldstraat het hoofd tegen het paviljoen gestoten en zich hierbij gekwetst aan het linkeroor. Een onderzoek is ingesteld om te zien of het paviljoen in de vereiste voorwaarden geplaatst was.

13 juni 1894

Uit verlangen om aan de wensen van de bevolking te voldoen begon het bestuur van de tramway op 1 mei en voor het ganse zomerseizoen, een tarief in te voeren dat gelijk is voor alle afstanden, namelijk 10 centiemmen in tweede en 15 centiemmen in eerste klasse.

Die maatregel levert onder financieel opzicht goede uitslagen op voor de maatschappij. Verleden week was er een verschil van meer dan 800 frank met dezelfde week in 1893. Echter zullen de paarden wat eerder afgewerkt zijn, aangezien zij onderweg meer moeten stoppen en weer aanleggen.

17 juli 1894

Een ongeluk dat zeer erge gevolgen kon hebben gebeurde zondagmorgen bij de aankomst der cyclisten van de concours Brussel - Nieuwpoort in onze stad. Een wielrijder draaide uit de Cataloniëstraat naar de controle af, als juist een rijtuig van de tramway van de Korenmarkt in de richting van de Brugsepoort wegreed.

De heer Malfait zag dat de vélocipèdist op de tram ging botsen en riep nog "Stopt een minuut!", maar de bediende van de tram antwoordde met zijn gewone beleefdheid: "Dat gaat u niet aan, ik weet wat mij te doen staat!". Een seconde later botste de rijder op de tram. Ten gevolge daarvan was zijn rijtuig erg beschadigd en hijzelf bekwam een wonde boven het linkeroor, dat door

de geneesheer Colson moest worden verbonden.

Het bestuur van de tram zou zijn bedienden wel onder oog mogen brengen dat het hun eerste plicht is beleefd te zijn tegenover zijn publiek. Het is gelijk wat er nu gezegd of gevraagd wordt, het antwoord is altijd: "Dat gaat u niet aan!" of "Bemoei u met uw zaken!" en dergelijke liefalligheden.

1 augustus 1894

Het bestuur van de tramways heeft reisbiljetten van een nieuwe vorm doen drukken en het behoorlijk gevonden die uitsluitend in het Frans op te stellen. De opschriften in en boven de rijtuigen zijn ook alle Frans. Men kan niet meer minachting tonen voor ons Gents volk, waarvan meer dan twee derden geen letter van die vreemde taal verstaat.

Aan dit verregaand Franskiljonisme heeft ons gemeentebestuur wel wat schuld. Zij had bij het afsluiten van de overeenkomst met de tramway moeten gebieden dat alle stukken voor het publiek bestemd in de twee talen dienen te zijn. Wij hopen dat bij het eindigen van de lopende concessie, het gemeentebestuur de belangen van en de eerbied voor ons Gents volk beter in het oog zal houden. Hebben wij het wel voor, dan heeft men in Antwerpen reeds bepalingen in die zin aan de tramways opgelegd.

13 november 1894

De maatschappij van de tramways is voornemens een dubbel getal rijtuigen in te voeren voor de dienst tussen Ledeberg en de Korenmarkt en het vertrek te doen plaatshebben om de 6 minuten in plaats van om de 12 zoals nu gebeurt. Men heeft met dat doel nieuwe kruispunten ingericht.

De trams zitten tegenwoordig dikwijls vol volk, dank zij de toepassing van de algemene taks die onlangs werd ingevoerd. Sedert de trammaatschappij haar vervoerprijzen heeft afgeslagen, is de winst merkkelijk verhoogd.

3 februari 1896

Alle dagbladen stellen eensluidend vast dat de dienst van de tramway zoals hij nu bestaat ellendig is. De rails zijn slecht en alles wordt onvoldoende onderhouden. Het is algemeen geweten dat in geen stad van het land minder van de tram gebruik wordt gemaakt als te Gent.

De concessie van de compagnie eindigt in 1899. Zij bepaalde zich bij de lijnen die rechtstreeks winst opleverden. De heer burgemeester Braun is voorstander van onmiddellijk de trams, mits vergoeding, over te nemen en daar de

stad sinds het tiende jaar van de exploitatie dat recht heeft, is hij van gevoelen dat het beter is dit onmiddellijk te doen, in plaats van te wachten tot de concessie ten einde is.

Er zal een inventaris gemaakt worden van de waarde der onroerende goederen welke aan de compagnie behoren: de rijtuigen, paarden, harnassuren, enz. Die moet door drie experten worden opgesteld waarvan één wordt benoemd door de stad, één door de trammaatschappij en een derde door de rechtbank van koophandel.

Van het ogenblik dat dit vonnis wordt uitgesproken, zou men voor de tijd dat die vergunning nog loopt, een rente van 40% op de bruto-ontvangst der drie laatste jaren toestaan, zonder dat die lager mag zijn dan de bruto-ontvangst van het laatste jaar.

De heer burgemeester toont zich vooral aanhanger van nieuwe ontwerpen buiten de reeds bestaande lijnen. Voornamelijk de inrichting van een lijn welke zou lopen van de Korenmarkt langs de Cataloniëstraat naar Sint-Baafs, de Vlaanderenstraat, de Zuidstatie en de boulevard Frère-Orban, om te Ledeborg te eindigen.

Op dit ogenblik zouden bij het gemeentebestuur verschillende concessieaanvragen toegekomen zijn. De trams zouden door elektriciteit worden voortbewogen.

1 mei 1896

De heer Karel de Pauw, rijtuigmaker uit het Steendam, heeft bij het stadsbestuur de aanvraag ingediend voor een concessie van tramcars zonder riggels, waarvan zijn maatschappij, de Compagnie Gantoise de Transports, zetelt in de Sint-Lievenslaan nr. 23.

Er zal worden voorzien in 17 rijtuigen, elk getrokken door twee paarden. De exploitatie zou drie lijnen omvatten, waaronder één van de Korenmarkt naar de Zuidstatie en de Sint-Lievenspoort.

15 december 1896

In één der laatste zittingen van het jaar hielden de bevoegde commissies zich andermaal bezig met de overname van de tramways. De heer burgemeester deelde mee dat groepen die de aanvraag gedaan hebben verschillende wegen voorstellen.

Zij denken ook dat de regelmatigheid van de dienst de aanleg van een dubbel spoor noodzakelijk maakt. Men weet dat de herhaalde stilstanden zeer onaangenaam zijn en kostbare tijd doen verliezen. De onvoldoende breedte van onze

straten brengt echter een ernstige opwerping teweeg tegen die gedachte. Voor de elektrische trekkraft zal hij de verschillende stelsels laten onderzoeken. Uiteindelijk gaf hij een overzicht van de ontwerpen omtrent het nieuwe net, ingediend door de verschillende maatschappijen.

Een eerste voorziet onder meer in een lijn van de Korenmarkt naar de Kortrijksepoort tot aan Gent-Sint-Pieters (** *toen gevestigd aan de Parkplaats*) en een andere van de Korenmarkt naar de Zuidstatie langs de Vlaanderenstraat (** *de omstreeks 1884 aangelegde rechtstreekse verbinding, onderdeel van het plan Zollikofer-De Vigne*).

Een tweede ontwerp omvat naast andere lijnen een verbinding tussen de Korenmarkt en de Heuvelpoort langs de Cataloniëstraat, Koestraat, Kortedagsteeg, Sint-Pietersnieuwstraat en het Sint-Pietersplein.

ERIK DE KEUKELEIRE

Uit "135 jaar openbaar vervoer in de Gentse regio" deel 1 (1871-1906) - 382 pagina's - herwerkte uitgave in eigen beheer - 2008.

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE N° 187

Op 30 september 1900 stelde Louis Maeterlinck in de rubriek "Schilderijen - Schilderijmuseum, n° 22 - XVIe eeuw" in het Frans een fiche op over :

Mannenportret, door Willem Key

Dit mannenportret was rond 1883 nog verbannen naar de bergplaats van het museum van Gent. Het paneel (hout) heeft een hoogte van 0,49 m. en een breedte van van 0,39 m. Het wordt in geen enkele van onze oude inventarissen vermeld en komt zelfs niet voor op de meer recente catalogus van wijlen Mr. Sunaert.

Het mager personage van een galachtig-zenuwachtig temperament is driekwart naar rechts gedraaid. Zijn getaande gelaatskleur, zijn zwarte baard en haren doen vermoeden dat hij van zuidelijke afkomst is, of veeleer van Spaanse.

Hij leunt aan tegen een tafel of een balustrade die bedekt is met een groene stof met een prachtige tint. Hij houdt in de hand een handschoen in fauvistisch leder. Zijn zwarte wambuis is gesloten bij middel van knoppen in bewerkt goud, de kleine, geplooid kraag aan de hals en aan de mouwen tonen dat het een tijdgenoot is van de Hertog van Alva die in het museum van Brussel voorgesteld is in harnas met hetzelfde kraagje.

De hoge kunstwaarde van het hoofd van een werkelijk opmerkelijke "individualisatie" had mij eerst doen denken aan twee grote schilders die zich onderscheiden in het midden van de XVIe eeuw, ik bedoel Antonio Moro en Willem Key.

Nu, met bijkomende opzoekingen, meen ik te mogen bevestigen - en dat met een bijna absolute zekerheid, dat dit portret afkomstig is van het penseel van de laatste van deze twee meesters.

De heer L. Cardon, H. Hymans, A.J. Wauters en Brédius van wie men de grote competentie kent, delen deze zienswijze. Deze laatste heeft, spijtig genoeg, slechts een oordeel kunnen vellen na het opsturen van een foto. Mr. A.J. Wauters meent een duplicaat van dit portret te kennen dat gedateerd en ondertekend werd met het monogram van Key.

Cf. *Une découverte artistique au Musée de Gand*, door L. Maeterlinck, artikel dat verschenen is in de *Petite Revue illustrée de l'Art et de l'Archéologie en Flandre*, n° 10, 30 mei 1900.

DE GAZETTE VAN GENT

Onze regering is biezonder bezorgd om het vinden van de nodige gelden...: wij hebben dit in kleine tekst of in koeien van letters, de laatste dagen op de voorpagina van onze krant kunnen of moeten lezen.

Onze ministers syn particulierlyck gheoccupeert om by een te vergaderen groote sommen van panninghen... Dit lazten onze voorouders in hun krant van 8 september... 1667, driehonderd jaar geleden.

Er is dus blijkbaar, vooral dan in dat domein luttel weinig nieuws onder de zon!

Het ging toen niet om de Belgische regering, want die bestond toen niet, maar om een Spaanse regering, voor de zoveelste maal in een conflict gewikkeld met Frankrijk en bij het lezen van dit bericht, hebben onze voorouders die toen van een Spaanse bezetting alhier “genoten”, wellicht op dezelfde manier als wij, hun roemrijke of roemloze nazaten, gereageerd.

Dit exemplaar van 8 september 1667 van de Gendtsche Post-Tyginghen, is niet het oudste nummer van de krant, het draagt immers het volgnummer 69 maar wat er in de vorige 68 nummers te lezen stond, kunnen wij, — voorlopig althans — niet weten, want geen enkel exemplaar ervan is ons bewaard gebleven. In 1867 werd een mooie stuiver beloofd aan wie de hand kon leggen op een van die zoekgeraakte nummers: “Indien ooit iemand ons de vroegere nummers der Gazette kon aanschaffen, gaarne zouden wij hem tegen hun gewicht afkopen!”

Denk nu niet, indien Gij in uw verzameling, een nummer 69 van de Gendtsche Post-Tydinghen bezit, dat Gij eigenaar zijt van de drie of de vier bewaarde

gebleven exemplaren! Om U alle illusies te ontnemen en om te vermijden dat U me naar de waarde van het stuk in uw bezit zoudt vragen, zal ik U maar onmiddellijk verklappen dat de Gazette van Gent — titel die de Post-Tydinghen later aannamen —, op 1 januari 1867, bij het tweehonderjarig jubelfeest van het blad, aan al haar abonneuten een nadruk van dit nummer 69 liet geworden, zodat er 3000 exemplaren van bestaan: deze nadruk schrijft het blad, gemaakt met de photo-lithographie in de werkhuizen der heren Simonau en Toovey te Brussel, naar het stelsel Toovey, is een zoo trouw fac-simile van het oorspronkelijke, dat wij bij de vergelijking van 't echt stuk met het namaaksel, moeilijk het eene uit het andere kunnen onderscheiden" Elk verder commentaar is derhalve overbodig...

Toeval, gril of symbool, in elk geval wanneer wij de verzameling van het oudste dagblad van Gent open slaan, is de eerste tekst, die wij bovenaan links in de eerste kolom te lezen krijgen: "Madrid 13 Ougste: Onse ministers syn particulierlyck gheoccupeert..."

De dagbladen hadden normaal de uitvinding van de boekdrukkunst op de voet moeten volgen, want berichtgeving heeft te allen tijde bestaan omdat, de mensen te allen tijde nieuwsgierig en nieuws-gierig zijn geweest en dat koningen en regeringen steeds vlug op de hoogte wilden gesteld worden van hetgeen elders gebeurde, liefst dan van het krijgsgebeuren. En nochtans gingen er een paar jaartjes voorbij vooraleer van een werkelijke krant mocht gesproken worden; het is zelfs met geen absolute zekerheid uit te maken wanneer en door wie het eerste dagblad werd uitgegeven omdat veel van die onregelmatig opgestelde en verschijnende berichtgevingen of blaadjes geenszins beantwoorden aan de definitie die vandaag voor een dagblad wordt voorgesteld. Wat er ook van zij, Gent verrichtte in dit domein, zeker geen baanbrekend werk en er waren haast twee eeuwen verlopen sedert het drukken van het eerste boek alhier, toen de Gentsche Post-Tydinghen werden geboren.

Op 8 april 1483 liet Arend of Arnoud De Keysere, toen gevestigd naast de Gouden Hand op het Veerleplein; de gedrukte tekst van "Le Traité de la Paix et le mariage fait   Arras" verschijnen, en het was pas in augustus 1666 dat Maximillaen Graet een rekwes indiende om het koninklijke privilege te bekomen een dagblad in de Gentse stede uit te geven: Aen den Coninck, ver-toont in alle ootmoedicheyt Maximillaen Graet, geheswooren boven druckere ende vercooper tot Ghent, dat hy van notabele coopliden ende andere persoo-nen der voornaemde steed aansocht wort ten fine hy dezelve stede ende Uwe majesteyts provincie van Vlaenderen soude participant maecken van het gone in de Coninckcrycken ende Republieken van Europa is passerende, ende dat bij

middel wekelycke relaesen, by den suppliant te drucken in forme van Gazetten ofte Couranten...”

Het verzoekschrift volgde al de paden van de administratieve doolhof over Geheime Raad, Raad van Vlaanderen en Gents stadsbestuur, zodat de officiële vergunning Graet slechts op 17 november bereikte: er waren “gene rede omme supplianten versoeck te reculeren ofte beletten”.

Op 1 januari 1667 mochte de Gentse kooplieden en andere notabelen zich dan ook verheugen in de ontvangst van het eerste nummer van de eerste Gentse krant.

Spijtig genoeg is dit nummer verloren gegaan en moeten wij aldus het inleidend of welkomstwoord van Maximiliaen Graet tot zijn lezers missen. Met een weinig verbeelding kunnen wij de aanhef reconstrueren, die ongeveer als volgt moest luiden: “Geachte lezer, met dit eerste nummer van onze Post-Tydinghen, hebben wij gepoogd een leemte aan te vullen en een wens die U en wij sedert jaren koesterden, in vervulling te doen treden: want tot op heden hebt Gij Uw toevlucht moeten nemen tot bladen die in andere steden verschenen en die U met vele vertraging bereikten; is het beste lezers, nodig er U aan te herinneren dat Abraham Verhoeven in Antwerpen in 1605 zijn “de Nieuwe Tydinghen” uitgaf, dat Brugge sedert 1635 over zijn “Nieuwe Tydinghen uyt verscheide gewesten” beschikt, dat sedert 1649 te Brussel het “*Courrier véritable des Pays-Bas ou relations fidèles extraites de diverses lettres*” verschijnt, terwijl Gent, hoofdstad van Vlaanderen, het zonder enige officiële berichtgeving moest stellen”.

Hetgeen Graet, gezworen drukker van de stad, doch bovendien een fijnzinnige geleerde en letterkundige, verzwegen, is dat Antwerpen en Brussel sedert jaren een dagblad nodig hadden omdat die steden actief leefden terwijl Gent in de eerste helft van de XVIIe eeuw ingesluimerd lag en geen enkele handels- of economische activiteit ontplooidde.

De godsdienstige beroerte van de vorige eeuw hadden de geestelijke atmosfeer verpest: duizenden mensen, meestal handelaars en intellectuelen waren, na de terugkeer van de Spanjaarden, het land ontvlucht, de politieke activiteit was beneden het vriespunt gedaald. De massa was onverschillig geworden en hunkerde nog enkel naar het “dagelijks brood”. Met zijn 31.000 inwoners een dode stad geworden, een derde van de woning stonden leeg en bij gebrek aan economisch-intellectueel en politiek leven, was er geen enkel behoefte aan een dagblad.

Het is pas in 1660 dat een tijdelijke heropleving zich aftekent: Frankrijk en Spanje, moegeoorlogd, hernemen hun handelsbetrekking en Gent haalt er onmiddellijk profijt uit: het is als een nieuwe lente: handelaars herademen, gebouwen worden heropgetrokken, men volgt met belangstelling de politieke

en andere gebeurtenissen in Europa. Maximillaen Graet loerde op dat ogenblik op die heropstanding om zijn droom een dagblad te stichten, te verwezenlijken.

En inderdaad zijn Gentsche Post-Tydinghen oogsten heel wat bijval zoveel bijval dat zij de afgunst van de “concurrentie” verwekken.

Maximillaen Graet is de eerste de beste niet in het vak. Hij heeft zich sedert jaren verdienstelijk gemaakt met allerhande verzorgde uitgaven hetgeen hem trouwens de titel van gezworen drukker van de stad deed verwerven.

Graet heeft onvermijdelijk zijn mededingers een deel van hun cliënteel ontnomen: zij namen weerwraak in 1672 door alles in het werk te stellen om de Gentse drukker zijn privilege te ontnemen, onder voorwendsel dat, zo beweerde men te Brussel, één dagblad volstond, dat Graet weinig nieuws gaf in zijn blad, en dat zijn berichtgeving onjuist was.

Het Gentse stadsbestuur stond echter aan Graets zijde die aldus deze kwade periode te boven kwam, na o.m. te hebben bewezen dat hij in verscheidene landen van Europa correspondenten had die hij duur betaalde dat hij zijn blad een stuiver en niet drie stuivers zoals het Brussels blad het deed verkocht, dat de in het Frans opgestelde kranten niet door eenieder te Gent konden gelezen worden en ook dat al de nummers van zijn Tydinghen “ghevisiteert ende gecensureerd” waren.

De censuur zal hij trouwens voor geen al te zware problemen hebben gesteld: Graet, zoals de overige Belgische bladen uit de tijd brengt geen enkel commentaar uit op het gebeuren op de *dépêches* die hem uit het buitenland bereiken. In 1674 is het een andere Brusselaar, een zekere doctor Foppens, die verzocht “eene generale interdictie om de steden Gendt. Antwerpen ende Brugghe van te maeken ende drucken vlaemsche gazetten”! Desnoods zal hij er zelf voor zorgen een vlaamse uitgave te doen “il offre de leur donner à vendre les siennes en flamend” doch ook deze weinig confraternele poging mislukte. Maximillaen Graet kon, met succes, zijn krant blijven uitgeven tot zijn dood in 1676. Zijn weduwe zette de onderneming voort en na haar overlijden in 1682, verzochten haar kinderen om de vergunning de Gendtsch Post-Tydinghen op hun beurt te mogen drukken, verzoek dat onmiddellijk werd ingewilligd. Aldus bleef het Gents dagblad gedurende 54 jaar, tot in 1721 in handen van de familie Graet. Tot dan toe heeft het dagblad, nog steeds in zijn wording- en groei-jaren, vrede genomen met een letterlijk overnemen van het nieuws dat de redactie bereikte. Het plaatselijk nieuws neemt weinig of geen plaats in: er was ten andere in dit klein in 1° formaat verschijnend blad, maar luttel weinig ruimte, zodat telkens zich iets belangrijks of ongewoon voordeed, Graet er de beschrijving van drukte... buiten het blad: het publiek kon ze afzonderlijk komen aankopen op de redactie.

Het was voor de “gazettier” Maximiliaen Graet en zijn erfgenamen een krachttoer geweest het eerste Gentse dagblad de “Gentsche Post-Tydinghen” gedurende meer dan een halve eeuw, als familiaal bezit, in leven te hebben gehouden. Velen zouden er sedert lang het bijltje hebben bij neergelegd, want censuur, administratieve vitterijen en voortdurende aanvallen uit Brussel hadden ongetwijfeld de grootste idealist ontmoedigd.

In die onophoudelijke tergingen en plagerijen uit de hoofdstad moet men echter geen voorloper van taalproblemen en -verwickelingen gaan zoeken. Hugonet, Floppens en Zéleux die het om de beurt beproeven, hun collegas uit de provincie de gazettiers van Gent, Brugge en Antwerpen het leven zuur te maken, willen graag de verbintenis aangaan kranten in de Vlaamse taal uit te geven “des gazettes en flamend, pour la satisfaction de ceux qui ne savent pas la langue française” maar zij willen dat de provinciale bladen zouden verdwijnen en dat Brussel alleen het monopolium zou bezitten bladen uit te geven! Hugonet beriep zich hierbij op het exclusief octrooi hem in 1655 door de Spaanse overheden verleend voor heel de Zuiderlijke Nederlanden als enige gazetter te mogen optreden, zowel voor de Franstalige als Vlaamse kranten, en uiteindelijk had Brussel zijn slag thuisgehaald, want de Raad van State stemde erin toe, moesten de stadsmagistraten van de drie Vlaamse steden niet kordaat hun lokale bladen ter hulp zijn gesprongen.

De Gentse overheden gans biezonder stonden aan Graets zijde in die hachelijke ogenblikken en verdedigden hem met hart en ziel.

Maximiliaen Graet had ten andere van zijn Post-Tydinghen een levensideaal en geenszins een winstgevend baantje gemaakt. Het blijkt duidelijk uit het verhoor van het Stadsbestuur dat hij zijn buitenlandse correspondenten zeer duur moest betalen. De oplage van zijn krant moet bovendien tamelijk laag zijn geweest, want de meeste mensen waren ongeletterd, en wie lezen kon, kocht niet elke week een krant. Een exemplaar van de Gentse Post-Tydinghen mocht men, zonder veel moeite, twee of drie weken na zijn verschijning, lezen bij een of andere vriend of kennis: de berichten die er in verschenen, hadden toen reeds weken of maanden nodig gehad om Gent te bereiken, een paar dagen meer ontnamen het nieuws geen greintje van zijn onactualiteit!

In 1676, wanneer Maximiliaen Graet overlijdt, schijnt de krant definitief zijn moeilijke wordingsjaren achter de rug te hebben. Zonder al te veel verwickelingen heeft de weduwe het “Privilegie ende octroy van zyne Conincklycke Majesteyt” verkregen, doch na een paar maanden is de toestand maar triestig te Gent: de legers van Lodewijk XIV plunderen de omstreken van de stad die ze op 12 maart 1678 innemen.

De mensen hadden toen graag, langs hun krant om, enig nieuws over de krijgsverrichtingen vernomen, doch de eerste bladen, alsmede de censuur

hielden er een andere mening op na: de lezers wachtten te vergeefs vanaf 1 januari 1678 op hun krant. Het eerste nummer van 1678 verscheen pas op 14 maart, toen de Fransen de stad reeds bezetten en het enig roomvers nieuws dat de Gentenaren in hun Post-Tydinghen te lezen kregen, waren de weinig aanmoedigende voorwaarden van de capitulatie van hun stad.

Pas was de hemel wat opgeklaard, of een dom incident kwam een nieuwe onderbreking in de publicatie van de krant veroorzaken. De familie Graet trof het werkelijk niet met de overheden.

Op 10 november 1681 had het blad een correspondentie van 6 november uit Den Haag aan de gebruikelijke censuur onderworpen en zonder enig verzet gepubliceerd: het ging over een inzicht van de Engelsen troepen naar de Nederlanden te sturen om er de aanspraken van de Fransen op het land van Aalst te verijdelen.

Groot was dan ook de verwondering van de weduwe Graet toen zij twee dagen later vernam dat de Spaanse overheden haar dagblad voor onbepaalde tijd schorsten. Reden of voorwendsel daartoe was dat de Post-Tydinghen zich ingelaten hadden met problemen van buitenlandse politiek, een onderwerp dat in die jaren voorbehouden was aan de regeringsmiddens. Arme kranten die geen plaatselijk nieuws berichtten en ook geen problemen van internationale politiek, noch militaire vraagstukken mochten aanraken.

Een ingesteld onderzoek bracht echter onmiddellijk aan het licht dat de beambte, gelast met het censureren van het blad, zg. volledig ingenomen door de studie van een ander dossier — men weet wat dergelijk eufemisme in de administratie dekt of verbergt — de censuur van het blad uit het oog had verloren!

Een schorsing van 20 dagen werd niettemin opgelegd en de Wwe Graet moest zich symbolisch met haar zes kinderen rijke kroost aan de voeten van de Spaanse koning werpen, “se jecter aux pieds de Votre Majesté avecq six puvres créatures” om op haar dagblad te laten verschijnen.

De arme vrouw zou deze nieuwe tegenslag niet lang overleven, want in juni 1682 vervoegde zij haar echtgenoot in het graf.

De kinderen Graet moeten koppig geweest zijn, zoals alleen Gentenaren het kunnen zijn wanneer men hen voortdurend op de tenen trapt, om na de dood van hun moeder een nieuw octrooi aan te vragen.

Zij zetten het gedurende jaren, met veel geduld en vlijt het ouderlijk werk voort.

Problemen van redactie, commentaar, kritiek of beoordeling rezen niet eens op en de krant kon best plaatselijke redacteuren of een redactiesecretaris missen. Men werkte immer steeds naar een onveranderlijk plan: men bracht al de

berichten samen die de buitenlandse correspondenten hadden gestuurd, men onderwierp ze aan de librorum censor en wanneer deze laatste, tussen twee administratieve geeuwtes in, er niets verdacht in ontdekt had, plaatste men ze in chronologische volgorde, het meest oudbakken nieuws bovenaan in de eerste kolom en zo voorts tot de laatste kolom van het blad: moeilijker was het in die jaren niet. Enkel diende er voor gezorgd te worden dat de buitenlands correspondenten katholiek waren, want anderen vonden geen genade in de ogen van Z. M. de koning van Spanje!

Wie zo nieuwsgierig was iets te willen afweten van hetgeen in eigen land gebeurde, moest het in een buitenlandse krant gaan onderzoeken. Heel eenvoudig en praktisch was het wel niet, omdat al hetgeen uit het buitenland als publicatie kwam, op voorhand verdacht was, doch het journalistiek moest nu eenmaal zijn weg zoeken, en het binnenlands nieuws zou slechts geleidelijk zijn plaats in de kranten opeisen.

In 1721, toen het kind volledig mondig was, stond de familie Graet het af aan Frans en Domien Van der Ween die het kind, in 1723, een nieuwe naam schonken: "Gazette van Ghent". Het ging vervolgens in 1748 over naar Pieter-Jan Vereechen, twee jaren nadien naar Michiel-Pieter De Goesin, in 1761 naar Jan-Thomas Meyer, in 1794 naar G.F. Van der Schueren, in 1804 naar Frans Bogaert en in 1827 werd het eigendom van de familie Vander Haeghen.

Vanaf 1723 wordt meer aandacht geschonken aan hetgeen in eigen land en eigen stad is voorgevallen: de tijd van de dagelijks uit het buitenland gestuurde berichten behoort nog geenszins tot het verleden en nog lang zullen de Gentenaren het klassiek: "men meldt ons uit..." moeten lezen, doch dit nieuws zou voortaan een meer bescheiden plaats moeten innemen. Het plaatselijk nieuws en vooral de publiciteit die zienderogen toeneemt, zullen het verdringen...

Roemrijk of roemloos blad? Zoals het vroeger verscheen zou het vandaag geen halfdozijn lezers vinden, maar wij moeten het blad situeren in zijn tijd, met de mogelijkheden, de redactie, de correspondenten, waarover het beschikte, de smaak van de lezers, de inmenging van de overheden, de traagheid van de berichtgeving, het klein lezerspubliek.

De Gazette van Gent heeft zich alles bij mekaar, "behendig" uit de slag getrokken. Zij volgde gedwee de stroom, legde zich neer bij de talloze politieke veranderingen die de XVIIIe eeuw en het begin van de XIXde eeuw kenmerkten, trachtte steeds de storm te overleden. De taal was nooit zuiver, de commentaar en de interpretatie van het gebeuren nooit markant. Veel nieuws, weinig kritiek, luttel weinig gedachten, kortom een trouwe spiegel van de mentaliteit van onze grootouders.

Zij hield stand, soms ten koste van offers die andere bladen niet hadden willen stellen. In 1810 verscheen zij als de “Gazette de Gand” tweetalig opgesteld in een erbarmelijk Nederlands en in een afschuwelijk Frans; van 15 april 1811 tot 28 oktober 1811, wordt zij het “Journal du département de l’Escaut et du commerce”. Op 9 februari 1814 verschijnt de krant opnieuw in onze moedertaal, wordt in 1827 de “Gazette van Gent en van annonces”, in 1829 de “Gazette van Gent, algemeen staatkundig en aankondigingsblad” in 1831 eindelijk “Gazette van Gent”.

Vanaf 1855 verscheen zij elke weekdag, en het laatste jaar van de XIXe eeuw, vergrootte zij haar formaat.

Na de eerste wereldoorlog werd het een zware, bijna hopeloze strijd tegen de steeds groter wordende concurrentie. Van onafhankelijk blad “onzijdig en onpartijdig gelezen door de personen van alle meeningen en alle partijen werd het toen de krant van de liberale partij. In 1940 verscheen het laatste nummer: de Gazette van Gent zou de wereldstorm niet overleven. Ouderdomsdeken van het Europese pers sneuvelde de Gazette van Gent als een onbekende soldaat.

De afdeling Vlaanderen van de Algemene Belgische Persbond heeft in het raam van Jaarbeurs een Internationale persvoorstelling in de zalen van ons Museum voor Sierkunsten ingericht die ons een machtig retrospectief beeld schept van meer dan vier eeuwen dagbladwezen en een gedetailleerd bezoek overwaard is.

Benevens talrijke technische bijzonderheden die hen in die speciale en koortsachtige wereld binnenloodsen, krijgt de bezoeker een vluchtige panoramatische kijk op de geschiedenis en de evolutie van het dagbladwezen. Vanaf de eerste schuchtere courranten tot de allernieuwste Amerikaanse en Engelse bladen met hun weelderige voorstelling, hun zucht naar sensatie, hun illustraties en vet gedrukte opschriften die elke morgen de lezer onder stoom moeten brengen en hem reeds naar de volgende editie van het blad doen hunkeren.

Welke kolossale weg werd er niet afgelegd tussen die eerste tijdingen die soms met een paar weken vertraging toekwamen en de hedendaagse speciale edities die een uur na het gebeuren het nieuws ervan over gans de wereld verspreiden. Welke afstand ook tussen de zakelijke, koude berichten, zonder enige uitleg de lezers aangeboden en de opgeschroefde woordenkraam of bitsig afbrekend commentaar bij elke gebeurtenis uit de tegenwoordige actualiteit.

Evolutie die van de pers het machtigste wapen in onze samenleving heeft gemaakt. Dat de geesten als het ware kneedt en de massa in een bepaalde richting kan duwen, maar nochtans paradoxaal verschijnsel meer en meer de slaaf

wordt van diezelfde massa welke zij op sleeptouw neemt, omdat elke dag de pers wat meer in de gunst tracht te komen van het publiek, zijn zenuwen en passie gespannen houdt en aldus dikwijls haar vergeven en opvoedende taak over het hoofd ziet.

Die geleidelijke evolutie wordt ten ander duidelijk belicht in een brochure in de tentoonstelling verkrijgbaar die tal van interessante gegevens, het nationaal en het Gents dagbladwezen bevat, samengebracht door de heer Ferdinand De Smedt, voorzitter van de afdeling Vlaanderen van de Belgische persbond, uitstekende handleiding voor de studie van het perswezen voornamelijk in onze gewesten.

De grote landen hebben, als naar gewoonte, naar de titel gedongen en het vaderschap van het dagblad opgeëist, probleem dat zeer moeilijk kan opgelost worden, omdat men bezwaarlijk de juiste scheidingslijn kan trekken tussen de couranten en de vroeger onregelmatig verschijnende bladen of geschreven berichtgevingen als de Venetiaanse “notizie scritte” b.v.v. die de voorlopers waren van de eigenlijke dagbladen.

Zo verschenen reeds in 1605 de “Nieuwe Tijdinghen” van de Antwerpenaar Abraham Verhoeven, waaraan echter nog het voornaamste journalistiek bestanddeel ontbrak, de periodiciteit.

Te Gent zag de eerste krant, die naam volledig waardig, het levenslicht op 1 Januari 1667. Het was immers op die dag dat het eerste nummer verscheen van de “Ghendtsche Post-Tydinghen”, “ghedruckt te Ghendt bij Maximiliaen Graet inde Breydelsteegh inden Enghel”.

Het mag ons wellicht vreemd voorkomen, dat het slechts twee eeuwen na de vestiging van de eerste drukkerij (die van A. De Keyser in 1483) te Gent was, dat iemand op het idee kwam een nieuwsblad uit te geven in de hoofdstad van Vlaanderen, doch dit is uit te leggen enerzijds door het gering belang welke het publiek in de berichtgeving stelde en anderzijds uit de afwezigheid van elk politiek leven en markante gebeurtenissen gedurende de XVIIe in onze gewesten.

In de XVIe ontbrak het de drukkers nochtans niet aan werk te Gent: Zelden werden zovele pamfletten, spotschriften, politieke gedichten en liedjes uitgegeven en rondgedeeld: de verwoede strijd tussen de Calvinisten en de katholieke godsdienst, de heerschappij van Hembyse, de bloedige broedertwisten deden de hartstochten hoog oplaaien en verleenden stof te over aan de schrijvers, die hun liefde of hun haat in die talloze hekelgedichten uitgalmde.

Toen echter het Spaans bewind, gepaard gaande met een strenge censuur, opnieuw stevig te Gent gevestigd werd, en geen de minste politieke activiteit te bespeuren viel, verdwenen ook de hekelgedichten en andere politieke

geschriften.

In de XVIIe eeuw was er dan ook te Gent geen behoefte aan couranten. Enkel de openbare besturen stelden belang in een spoedig berichtgeving en verleenden onder andere premiën aan wie het eerst een belangrijk nieuws op het stadhuis kwam mededelen. Verder betaalden de schepenen eveneens een jaarlijkse som aan personen die de “Hollandse courranten” of “wekelickselie gazetten” naar Gent overbrachten.

Maximiliaen Graet, drukker, uitgever, geleerde, letterkundig en bovendien gezworen drukker der stad Gent, die onder andere ook vreemde nieuwsbladen aan het gemeentebestuur bezorgde, had er waarschijnlijk reeds aan gedacht te Gent een courant te laten verschijnen, doch de politieke en economische toestanden waren zo slecht in de Arteveldestede, dat hij voldoende inzag dat zijn proef geen enkel succes zou kennen.

Edoch rond de jaren 1662 kent de stad een plotselinge heropleving: de handel met Frankrijk en Spanje wordt hernomen, de fabrieken krijgen bestellingen, gebouwen worden opgetrokken, de bevolking groeit aan, de voorspoed keert eindelijk terug. In 1666 worden grootse feesten ingericht bij de plechtige inhuldiging van Karel II en niemand ook Graet niet, had op dat ogenblik kunnen vermoeden dat die heropleving slechts een strovuur was en dat de Stad na korte tijd terug in haar lethargie zou vervallen.

Het is dit ogenblik van schijnbare welstand dat Graet uitkiest om een Gents dagblad, de “Ghentsche Post-Tydinghen” de wereld in te zenden. In augustus 1666 had hij, zoals het toen vereist was, een rekwes ingediend ten einde het privilege te verkrijgen welk hem op 17 November werd toegekend, zodat op 1 Januari 1667 het eerste nummer van het blad mocht verschijnen.

Dit en de volgende nummer zijn helaas verdwenen: het oudste dat wij ervan bezitten is dat van Donderdag 8 September 1667, het 69e nummer. In een brochure in 1905 door de Gazette van Gent uitgegeven, lezen wij dienaangaande: “Indien ooit iemand ons de vroeger nummers der Gazette kon verschaffen, gaarne zouden wij hem die tegen hun gewicht afkopen!”

Het blad ging niet heel vlot van stapel en reeds vijf jaren na zijn verschijning, dagen de eerste moeilijkheden op, verwekt door na-ijverige drukkers, die hem het verwijt toesturen de berichten onnauwkeurig weer te geven, doch telkenmale wordt Graet door het stadsmagistraat in het gelijk gesteld welk herinnert aan het privilege van 1666 “waer bij hem toegelaten is het drucken en verkoopen binnen dese stad dewelke, gazetten met conditie dat de voors gazetten, sullen ‘telcher reyse (aleer die te drucken) ghevisiteert ende gecensureert worden”.

Daaruit kunnen wij afleiden dat het blad dus telkens aan voorafgaandelijke

censuur onderworpen werd, censuur die echter een loutere formaliteit was, daar Graet enkel feiten en gebeurtenissen mededeelde zonder er enig commentaar aan toe te voegen: trouwens vanaf 1669 vinden wij geen melding meer op het blad van de tekst “Vidit J.G.L.C.”, bewijs der censuur.

Het blad welk aanvankelijk met gotische en romeinse letters gedrukt werd, verscheen tweemaal per week, de Maandag en Donderdag en later in 4e op twee kolommen met romeinse letters uitgegeven.

Zoals vandaag nog, vormden de berichten over het oorlog voeren tussen de verschillende landen, de hoofdschotel, terwijl er weinig of geen plaatselijk nieuws gegeven werd: enkel hetgeen het leger aanbelangt of de melding, dat dit of gene regiment door onze stad is getrokken.

Die afwezigheid van lokale en zelfs nationale actualiteit heeft aan het blad veel van zijn interessen ontnomen en een snelle uitbreiding onmogelijk gemaakt.

Nochtans wanneer Maximiliaen Graet in 1676 overlijdt, vraagt en bekomt zijn weduwe de voortzetting van het privilege welke in 1683, na het afsterven van de weduwe, op de erfgenamen overgaat (1683-1712), nadien op Michiel en Augustien Graet (1713-1717) en eindelijk op Augustien Graet (1717-1720) zodat de courant meer dan een halve eeuw eigendom der familie bleef.

Het eerste hoofdartikel bleef lang achterwege en verscheen in het eerste nummer van 1717: het is een overzicht van de gebeurtenissen van het afgelopen jaar en draagt een chronogram: “Aquila devincit lunarn”: de Oostenrijkse arend zal de Turkse halve maan overwinnen; vijftig jaren waren nodig geweest om de uitgevers dit eerste commentaar te zien neerpennen; de evolutie was dus zeer traag en men hield zich stipt aan de koude, zakelijke berichtgeving.

Zelfs wanneer het blad voor de stad uiterst belangrijke feiten aanhaalt geschiedt dit zonder commentaar, als op 14 Maart 1678 b.v. wanneer het de voorwaarden van overgave, aan Gent verleend, laat verschijnen.

Maar een ander element welke later het dagbladwezen zou revolutioneren, had veel sneller zijn intrede in de Gendtsche Post-Tijdinghen gedaan; de annonce of aankondiging die wij reeds in het nummer van 3 Oktober 1667 aantreffen en de voorbode was van de latere reclame.

Die eerste halve eeuw was een periode van strijd, aarzeling en aanpassing geworden. Het blad is een kleine, tederige kronijk, met af en toe een soort supplement, wanneer er belangrijk nieuws is, in klein formaat uitgegeven dat ook verkleind of vergroot werd volgens het min of meer aantal aankondigingen en berichten, die men ook in marge drukte.

In 1723 verandert de eigendom van familie, het blad krijgt een nieuwe naam:

“Gazette van Gend” en neemt nu geleidelijk uitbreiding; het aantal annonces vooral vermeerderd, en op 17 December 1750 verschijnt het zelfs met een speciaal bijblad aankondigingen.

Wanneer in 1761 het blad dan ook voor de zoveelste maal van eigenaar verandert, moest de nieuwe uitgever het privilege 8.000 gulden betalen, som die hij waarschijnlijk nooit zou gestort hebben indien de Gazette niet winstgevend ware geweest.

Aan het plaatselijk nieuws wordt nu ook meer belang gehecht en het blad wordt vanaf het midden der XVIIIe eeuw een interessant studiemateriaal voor de Gentse geschiedenis.

Voor het buitenlands nieuws ging men nog immer zoals in de beginjaren te werk bij middel van briefwisseling: wanneer die niet toekwam, schreef men doodeenvoudig: “de manuscript van... zijn heden niet toegekomen” en de lezer vond dit heel normaal.

Terwijl de berichtgeving aldus zakelijk blijft en de informatiemiddelen eerder primitief, neemt de reclame steeds meer uitbreiding en moeten vanaf 1780 soms bijvoegsels van twee en meer bladzijden verschijnen. Vanaf 1798 wordt het blad op in folio formaat gedrukt en wordt wekelijks een dagblad van betekenis, doch de Fransen die ons land bezetten, kwamen weldra roet in het eten strooien.

Het blad moet in de twee talen verschijnen en verbod wordt opgelegd enig nieuws te geven over het leger, de doortocht van soldaten en de bewegingen langs de kust. De annonces moeten in het Frans verschijnen, een zesde van de winst afgestaan worden, de titel verandert eerst in “Gazette de Gand”, later in “Journal du Département de l’Escaut et Annonces”, nadien in “Feuille d’affiches, annonces et avis divers du Département de l’Escaut” en eindelijk in “Journal du Département de l’Escaut”.

Met het Hollands Bewind verscheen het blad terug, vanaf 9 Februari 1814, in het Vlaams om dan in 1831 driemaal per week uitgegeven te worden, na inmiddels nog in 1829 en 1830 van titel veranderd te hebben, eerst “Gazette van Gend, Algemeen Staetkundig en Aenkondigingsblad” daarna “Gazette van Gend en van de provincie Ooste-Vlaenderen, Algemeen Staetkundig en Aenkondigingsblad”.

In 1831 wordt het terug de “Gazette van Gend”, titel welk het bewaren zou tot in 1940.

Vanaf 1855 verschijnt het zesmaal per week en is het de bijzonderste Vlaamse krant geworden met een nog groter geworden formaat, een onafhankelijk en onpartijdig blad dat geheel Vlaanderen door gelezen wordt.

Na de eerste wereldoorlog verandert het nog een paar maal van eigenaar om

ten slotte het orgaan van de Vlaamse liberalen te worden. Daarmee verloor het onvermijdelijk een groot aantal zijner lezers en na een bestaan van bijna drie eeuwen, verdween het voor immer van het journalistiek strijdtoneel, zoals zovele andere lokale en provinciale bladen die nog onmogelijk met de bladen uit de hoofstad konden wedijveren.

Pierre Kluyskens

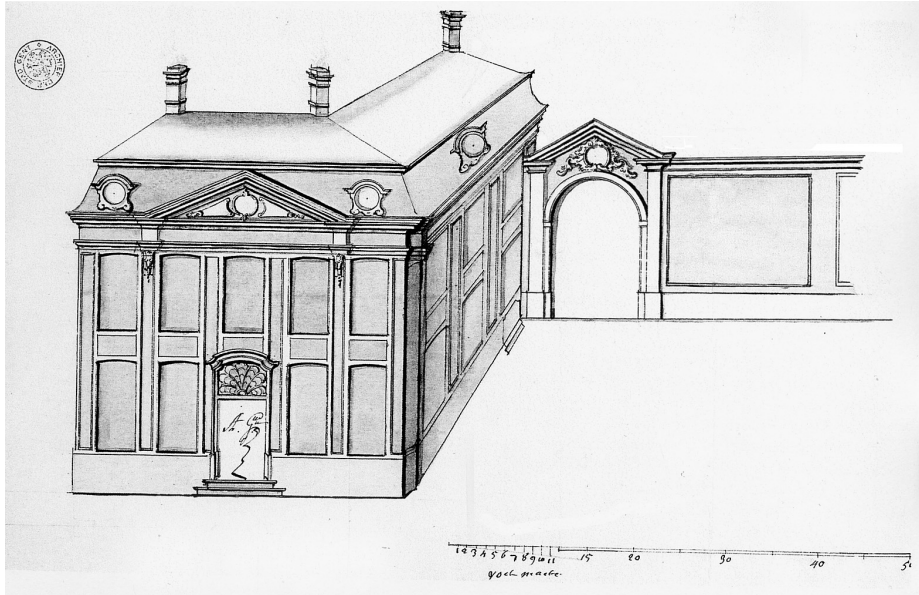
WONEN IN GENT

EEN BESCHEIDEN BURGERHUIS UIT DE 18DE EEUW NEDERPOLDER 6 (SLOT)

Op 6 juni 1753 verkochten de kinderen van meester beeldhouwer Jan-Baptiste Helderensbergh (1651-1734) het huis 'de gulde mauwe' gelegen in de Hoogpoort achter het bisschoppelijke seminarie aan meester-timmerman David Kints (David 't Kindt). (1) Bij de verkoop hoorde ook een klein huisje of stalletje naast de woning. De koopakte gaf interessante informatie over de precieze ligging van het huis 'houdende den oosthoek van de Rijngnesse teghen over den huuse van den Heere van Meirelbeke, alsnu competerende den Baron Zinzerling, aen d'een sijde gehuyst Pieter Aelgoet ende ter andere commende de achterpoorte van sieur Victor de Meuleneere, alsnu competerende t' Bisschoppelijck seminarie'. Volgens de notariële akte werd de koopsom van 380 ponden wisselgeld betaald door bisschop Maximilianus Van der Noot in wiens opdracht 't Kindt de verkoop geregeld had. De schuld was op 3 september 1753 vereffend.

Intussen had David 't Kindt op 31 juli 1753 een bouwaanvraag ingediend om deze woning 'ghestaen ende geleghen op de Nederhooghpoorte' (Nederpolder) af te breken en te vervangen door een nieuw huis dat gebouwd moest worden naar een bijgevoegd model. (2) Bovendien vroeg de bouwmeester, die toen werkzaam was aan het bisschoppelijke seminarie, de toelating om de

achterpoort van dit gebouw te vervangen door een andere poort, aanleunend tegen het nieuw te bouwen huis. Al dezelfde dag gaven de schepenen hun goedkeuring. Dit 18de-eeuwse herenhuis staat - zoals in de koopakte al aangegeven - naast het omstreeks 1900 verdwenen Regnessestraatje. Rechts van het huis is nu nog een deel van het oude straattracé bewaard.

Afb. 1 Bouwaanvraag tekening 1753

Waarom werd dit huis aangekocht en afgebroken? Misschien was het wel omdat het in het verleden een slechte reputatie genoot. Noël Kerckhaert bestudeerde oude Oost-Vlaamse herberg- en huisnamen en waagde zich aan de veronderstelling dat de ‘gulden mauwe’ verwijst naar de opzichtige kledij die door de hoertjes gedragen werd om de aandacht op zich te trekken. In de herberg ‘de gulden mauwe’ nam men het dus vermoedelijk niet zo nauw met de goede zeden. In 1518 was er een bordeel in de Groenebriel met de naam ‘Inde gulden mauwe’. In 1529 was er een huis ‘staende up de Hoochpoort ghenamemt de ghulden mauwe’, op de plek waar nu de 18de-eeuwse herenwoning staat.’ Of het dezelfde kwalijke reputatie genoot, is niet zeker maar indien het zo zou zijn betekende dit ongetwijfeld een doorn in het oog van de uiterst traditionele bisschop die niet kon aanvaarden dat er zich achter ‘zijn’ seminarie een oord van verderf bevond. (3)

Afb. 2 Gevel in 2007

Gevel

Het huis werd niet volledig uitgevoerd volgens de ontwerptekening. De voor-gevel is een lijstgevel van vijf traveeën breed en twee bouwlagen hoog, onder een mansardedak met twee dakkapellen voorzien van oeil-de-boeufvormige vensters. Het bekronende driehoekig fronton met oculus en de rocailleversieringen op de gevel, zichtbaar op het ontwerp van 1753, werden niet gerealiseerd. De zijgevel is analoog met de voorgevel maar heeft maar drie traveeën.

Grondplan en opbouw

De woning heeft geen eigen stalling en koetshuis en evenmin een koetsdoornit of een tuin.

Er zijn vier niveaus: de kelder, de benedenverdieping, de eerste verdieping en de zolder.

De witgekalkte gewelfde kelder is opgedeeld in meerdere ruimtes en heeft nog de oude bevloering in blauwe steen.

De indeling op de benedenverdieping is nog origineel: een inkompartij met twee kamers aan de straatkant (salon en wachtkamer), een trapzaal en een grote kamer in het midden en achteraan de eetkamer en de keuken.

Afb. 3 Salon op de benedenverdieping

Afb. 4 Trap Nederpolder

Afb. 5 Trap in het diocesaan centrum Biezekapelstraat

Alle ruimtes hebben nog veel originele elementen: mooie eikenhouten deuren, (delen van) lambrisering en plafonds met stucversieringen. De twee kamers aan de straatzijde hebben ook een schoorsteenmantel met stucversiering. Zeer gaaf bewaard is de grote originele eikenhouten bordestrap met gesculpteerde trappaal en gedraaide balusters. Deze trap loopt door tot de zolder en werd ook door het personeel gebruikt. (4) In de trapzaal zijn vijf brede originele deuren met een laag onderpaneel en een hoog bovenpaneel afgezet met eenvoudig lijstwerk. Een geeft toegang tot een salon, de tweede tot een aanpalende binnenkoer, de derde tot de eetkamer, de vierde sluit een ingemaakte kast af en de vijfde brengt ons naar de voorraadkelders.

De stucwerkversiering treft men ook aan in de grote salon samen met fragmenten van de originele eikenhouten lambriseringen. Het plafond van de eetkamer is eveneens versierd met lijstwerk en rocailles in stuc. De dienstvertrekken waren in een afzonderlijke vleugel ondergebracht die paalt aan een binnenkoer en twee bouwlagen heeft. Beneden was de keuken met een haard en een oude stenen vloer. Hij stond in verbinding met de eetkamer, de voorraadkelders en de straat.

Afb. 6 Keuken met haard

Afb. 7 Binnenkoer met toegang tot keuken

Vanuit de voormalige keuken vertrekt een diensttrapje naar een kleine vestibule met een eikenhouten borstwering. In de vestibule geeft een deur toegang tot de vroegere leefruimte (met haard) voor het personeel, een tweede deur leidt naar de zolders van het hoofdgebouw waar ook slaapruidten (voor gasten of personeel) ondergebracht waren. Daarboven zit een mansardedak. Ook op de eerste verdieping is de indeling origineel: twee kamers aan de straatzijde, een klein kamertje naast de trap (nu ingericht als badkamer), een grote kamer in het midden en twee kamertjes achteraan. Ook hier mooie eikenhouten deuren, plankenvloeren, plafonds met stucversieringen en enkele schouwen in beschilderd hout met marmerimitatie. Boven twee schouwen zitten grote 19de-eeuwse spiegels in vergulde lijsten.

Sommige deuren hebben nog een oud koperen slot.

De zolder is ingedeeld in een grote ruimte, drie mansardekamertjes aan de straatkant, en een klein kamertje met raam uitgevend op de trap. (5)

Eigenaars en bewoners (6)

De eerste eigenaar was - zoals vermeld - bisschop Maximilianus Anthonius van der Noot (Brussel 1685-Gent 1770). (7) De eerste bewoner echter was kanunnik Jacques Clemens (Gent 1713-Gent 1779). Hoewel het huis zeker sinds 1762 eigendom was van het bisschoppelijke seminarie is het mogelijk dat kanunnik Clemens er tot aan zijn overlijden woonde (8). In 1782 was Jacques De Volder de nieuwe eigenaar. (9) Na zijn overlijden bleef zijn weduwe Cathérine Remy het huis bewonen met hun drie kinderen en twee dienstboden. (10) Twee zonen, Joseph (1770-1820) en François (1771-1833) waren als kanunnik verbonden aan de Sint-Baafskathedraal. Na het overlijden van François nam zijn neef Jan François, afkomstig uit Destelbergen, gedurende twee jaar zijn intrek in het huis. Van 1836 tot 1845 verbleef kanunnik Petrus Ferdinandus Velleman (Sleidinge 1771-Gent 1849) in de stadswoning. (11) Daarop volgden een advocaat en een handelaar. Vanaf 1884 woonde er kanunnik Angelus Thienpont (Oudenaarde 1830-Gent 1912) met zijn dienstmeid. Na zijn overlijden werd Leon Vanderhaegen (° Parijs 1870- Gent 1940), toondichter en lesgever aan de vlakbij gelegen conservatorium, de nieuwe eigenaar en bewoner vanaf 1919. (12) Zijn dochter huwde Marcel de Schryver. Zij kregen 9 kinderen. Het huis is nog altijd in handen van de familie.

De architect

Tot de voornaamste Gentse bouwmeesters uit de 18de eeuw behoren ongetwijfeld meester-timmerman David 't Kindt (1699-1770) en meester-metselaar Bernard de Wilde (1691-1772). Beiden waren kleinzonen van meester-metselaar Judocus De Wilde en van kindsbeen af vertrouwd met de bouwwereld. Evenals zijn vader David 't Kindt senior was bouwmeester en timmerman David 't Kindt lid van het gilde van de timmerlieden en de houtbrekers. Hij kreeg verschillende opdrachten van het schepencollege van de keure: zijn eerste belangrijke opdracht was de bouw van de Hoofdwacht aan de Kouter, in 1738-1739. Zijn tweede belangrijke opdracht voor de schepenen van de keure was de bouw van een nieuwe cipierage van de stadsgevangenis die zelf ondergebracht was in de benedenverdieping van de lakenhalle. Dit gebouw staat beter bekend als de Mammelokker vanwege het beeldhouwd reliëf met voorstelling van de 'Caritas Romana'. In 1745 realiseerde hij zijn meester-

Afb. 8 Portret van kanunnik Clément in zijn bibliotheek (in dit huis?), ca 1770.
Collectie Universiteitsbibliotheek Gent

werk: het hotel van Oombergen in de Koningstraat, een van de mooiste rococogevels van de Gentse binnenstad. Andere opdrachten volgden. Vanaf 1750 werd hij belast met de uitbreiding van het bisschoppelijke seminarie vlakbij de kathedraal. Dit geheel was een van zijn grootste opdrachten. Hij was met de uitvoering van dit project bezig toen hij de bouwaanvraag indiende voor de bouw van de woning die ons aanbelangt in de Nederpolder. Nadat hij verbouwingswerken uitvoerde aan de Eeckhoutkazerne op de Sint-Pietersheerlijkheid en nieuwe gebouwen en stallingen realiseerde in de Pesthuiskazerne aan de Brusselsepoortstraat (1754) werd hij in 1755 ontvanger van de stadswerken. Hij was ook erfscheider/stadstimmerman. Behalve het bouwen van huizen liet de bouwmeester zich ook in met uiterst verscheidene aangelegenheden zoals kerkhoven, bruggen, kaaien en zelfs rioleringen. Hij stond al vroeg aan het hoofd van een heus aannemersbedrijf en verschaftte op een bepaald ogenblik werk aan 42 gekwalificeerde knechten. Ondanks zijn vele activiteiten zou hij op het einde van zijn leven toch geen grote rijkdom vergaard hebben. Zijn weduwe werd bovendien overstelpt met een administratie die totaal onoverzichtelijk was geworden. (13)

Algemeen besluit

Uit de studie van deze vier burgerhuizen blijkt dat er in de 18de en 19de eeuw altijd inwonend huispersoneel was. De inrichting van het huis was hierop voorzien. De keuken, de wasplaats en de leefruimte voor het personeel waren duidelijk gescheiden van de vertrekken van de burgerfamilie. Ze vonden een onderkomen in het souterrain of op de benedenverdieping, soms in een zijvleugel achteraan het huis. De heren woonden op de gelijkvloerse verdieping of de bel-étage. Ze hadden er een salon, een eetkamer en in sommige gevallen ook een ruimte voor ontspanning of studie (bibliotheek). Zij hadden hun eigen bezigheden en ontvingen gasten wanneer het hen belieftte. Het werkgedeelte waar gekookt en gewassen werd was daar niet te zien. Op de tweede verdieping waren de slaapvertrekken en de logeer- of kinderkamers. De dienstboden hadden eigen slaapruimtes op de zolder. Soms waren er afzonderlijke diensttrappen, soms ook niet.

Omdat deze strikte scheiding tussen heren en knechten tot in het begin van de 20ste eeuw nadrukkelijk zichtbaar was in de binnenhuisinrichting vergt het van een hedendaags architect heel wat creativiteit om dergelijke huizen te renoveren en modern wooncomfort te geven en dit zonder afbreuk te doen aan de oorspronkelijke bouwgeschiedenis van de woning. Het is de taak van de Dienst Monumentenzorg om bouwheer en architect te begeleiden bij de samenstelling van een degelijk bouwhistorisch dossier. Enkel wanneer alle

partijen in een goede verstandhouding met elkaar samenwerken zal dit het pand ten goede komen.

Beatrix Baillieul

Eindnoten

- ¹ J. ROEGIERS, Inventaris van het archief van het bisschoppelijk seminarie te Gent. Brussel, 1970, akte 219bis. Met dank aan archivaris Ludo Collin die de consultatie van dit belangrijke document mogelijk maakte.
- ² Stadsarchief Gent, reeks 535 – 101 -36.
- ³ N. KERCKHAERT, Oude Oostvlaamse herbergnamen. Gent, 1976, p. 143 en N. KERCKHAERT, Oude Oostvlaamse huisnamen. In: Cultureel jaarboek van de provincie Oost-Vlaanderen, nieuwe reeks, bijdrage 16. Gent, 1981, p. 46
- ⁴ Daaruit blijkt dat dit niet een huis voor de hogere burgerij was, daar waren immers aparte diensttrappen voor het personeel. W. DE VUYST, Wonen volgens rang en stand. In: Stadsmussen onder dak. Wonen in Gent van de middeleeuwen tot 1914. Gent, 2007, p. 37.
- ⁵ Het huis werd uitvoerig en stilistisch beschreven door D. VERVENNE, David 't Kindt. Leven en werk. Een bijdrage tot de kennis van de Gentse bouwkunst in de 18de eeuw. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling. Gent, 1983, pp. 79-81.
- ⁶ V.F., Le n°6 de la rue du Bas-Polder. In: La Métropole, 4/11/1920. Ondanks enkele fouten (– vermoedelijke aankoop door 't Kindt in 1734 -, gelegen op de hoek van de Biezekapelstraat ipv de Regnessestraat) is dit artikel toch goed gedocumenteerd en betrouwbaar.
- ⁷ Over bisschop van der Noot zie A. DE WINTER, Maximiliaan Antoon van der Noot (1742-1770). In: Het bisdom Gent. Gent, 1991, pp. 108-113).
- ⁸ Jacques Clemens was een geboren Gentenaar, licentiaat in beide rechten. Hij werd in 1736 priester gewijd en was een tijdlang secretaris van bisschop Van der Noot. In 1750 werd hij kanunnik van het Sint-Baafskapittel, van 1752 tot 1768 was hij officiaal, in 1755 werd hij vicaris-generaal en in 1765 werd hij synodaal rechter. Hij had een eigen wapenschild en –spreuk. Met dank aan Ludo Collin voor deze informatie.
- ⁹ Stadsarchief Gent OA, reeks 153/1 register huisgelden 1762-1771 en 1782-1800 Stad Gent, Dienst bevolking, archief, volkstellingen 1796-1837. Over de familie De Volder zie ¹⁰ M. IMSCHOOT, Heynderycx en De Volder, twee verdwenen adellijke families te Destelbergen. In: De Oost-Oudburg, jaarboek XXV, 1988, pp.98-137 op p.130.
- ¹¹ D. VERVENNE, Architect David 't Kindt (1699-1770). In: 't Kindt gezwind. Gent, 1998, pp. 2-11 en P. LENDERS, Gent, een stad tussen traditie en verlichting (1750-1787). Een institutionele benadering. Standen en landen, deel XCII. Kortrijk, 1990, p. 143 e.a.)
- ¹² L. SCHOKKAERT (red.), Biografisch repertorium van de priesters van het bisdom Gent 1802-1997. Leuven, 1997, deel II: P-Z, p.569, ref. 6026).
- ¹³ C. BERGMANS, Le conservatoire Royal de Musique de Gand. Gent, 1901, pp. 269-270).

Illustraties

Afb 1 Ontwerptekening bij de bouwaanvraag van 1753. Stadsarchief Gent

Afb. 2: de voorgevel in 2007. Foto Dienst Monumentenzorg

Afb 3 De salon op de benedenverdieping. Foto Dienst Monumentenzorg

Afb 4 en 5 De authentieke trap te vergelijken met de trap in het voormalige bisschoppelijk seminarie nu diocesaan centrum. Foto Dienst Monumentenzorg

Afb 6 De haard in de keuken. Foto Dienst Monumentenzorg

Afb 7 De binnenkoer met toegang tot de keuken. Foto Dienst Monumentenzorg

Afb 8 Jacques Clemens in zijn bibliotheek tussen zijn kunstverzameling, anoniem, ca. 1770.
Collectie Universiteitsbibliotheek Gent

FRANS HEYMANS SPRAK MET RIK LANCKROCK (° 1923)

Als ik aankom in zijn appartement aan de Voskenslaan wacht Rik Lanckrock mij al op. “Op tijd komen, en liefst wat vroeger nog, is mijn gewoonte” had hij immers gezegd.

Dat de ongemakken van de jaren beginnen door te wegen op zijn 86ste, vergeet men meteen als men hem aan het woord hoort. Nog altijd even gedreven en vinnig. “Eigenlijk heb ik twee levens geleid”, zegt hij, en als men zijn biografie overloopt, wordt dit wel duidelijk.

Van beroep bracht hij het tot Subregionaal directeur van de toenmalige Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (de RVA) in Kortrijk. Niet meteen de meest inspirerende bezigheid voor iemand met een zo brede culturele en literaire belangstelling én bedrijvigheid.

Inderdaad, beroepshalve was ik vooral bezig met sociale en economische dossiers. Wat ik vóór en na de beroepsuren deed, was voor mij het levensnoodzakelijke tegenwicht voor die (voor buitenstaanders allicht) “saaie” beroepsmaterie. Ik heb altijd genoeg gehad aan vier uur slaap, dus bleef er voldoende tijd over voor een tweede leven ...

U bent uw literaire carrière begonnen in 1944, als dichter, in het tijdschrift *Klaverendrie*.

Klaverendrie was enkele jaren vóór WO II opgericht door Johan Daisne, Luc van Brabant, Pierre Hubert Dubois en Marcel Coole. Het was geen écht Gents tijdschrift, maar tal van Gentse auteurs werkten er aan mee, o.m. Paul Berkenman, Daan Boens, Adolf Herckenrath, Paul de Rijck, Paul Rogghé, Jan Schepens, Prosper de Smet en anderen.

Kort na de oorlog lag u aan de basis van het nieuwe tijdschrift *Arsenaal*, dat in zijn programma schreef, te willen publiceren “... wat onversmaadbaar is uit het conventionele, en wat bijgewonnen is uit het experiment...”. Was dit uit onvrede met de traditionele literatuur van vóór de oorlog?

Neen. De oorlogsjaren 40-45, dat waren niet enkel jaren van materiële ontbering en ellende. Ze betekenden ook intellectuele bedreiging, gedwongen zwijgen, letterlijk onderduiken en soms weggevoerd worden, zelfs om nooit meer terug te keren.

Op de bevrijding volgde er een enorme ontlading en, vooral voor jongeren, de drijfveer om zich eindelijk te manifesteren en zélf te dóén. *Arsenaal* was daarvan een uiting.

Maar er was meer: wij wilden vooral grenzen slopen. Vergeet niet dat – zeker op cultureel gebied – de verzuiling in Vlaanderen toen nog welig tierde. Ook dát wilden wij doorbreken. De titel van het tijdschrift was bewust gekozen: het moest een verzamelplaats zijn, een arsenaal voor iedereen die kwaliteit bracht, ongeacht of het nu conventionele literatuur was of nieuw, experimenteel én ongeacht het levensbeschouwelijke pluimage van de auteur. De achtergrond telde niet voor ons, enkel de kwaliteit. En als men vandaag de lijst van *Arsenaal*-medewerkers overloopt, dan ziet men daarin heel wat opkomende jongeren, debutanten ook, die het – de ene al wat meer dan de andere – nadien gemaakt hebben. Ik noem maar de geregelde en de gelegenheidsmedewerkers als Paul Berkenman, Albert de Longie, Michel van der Plas, Erik van Ruysbeek, Maurits de Doncker, Albert Bontridder, Hugo Claus, Johan Daisne, Hubert Lampo, Christine D’Haen, Jan Schepens, Roger van de Velde, Jan Walravens en anderen. Ikzelf was aanvankelijk “organisatieleider” en later hoofdredacteur.

Arsenaal heeft het zes jaargangen volgehouden, tot 1950. En dat was een hele prestatie als men bedenkt dat vooral jongerentijdschriften meestal zo vlug verdwenen als ze opkwamen...

In de jaren vijftig waren er dan *Het Antenneke* met Jos Murez en *Cyanoor* met Jo Verbrugghen en John Bultinck... Was u daar ook bij betrokken?

Neen, alhoewel ik zeer goed bevriend was met Jo Verbrugghen en ik de al te jong overleden advocaat John Bultinck ook goed kende. Velen zullen zich nog John Bultinck herinneren als populaire tv-kok op de toenmalige BRT; hij was dat lang vóór de huidige rage van kookprogramma’s op elke zender. Hij wist van zijn programma ook een waar cultureel fijnproevertje te maken door bij-

voorbeeld de geschiedenis van allerlei kruiden te vertellen, door uit te weiden over de term “amuse-gueule” enzovoort.

In diezelfde jaren vijftig werden in Gent een aantal literaire beurzen georganiseerd waarvan de meeste het al na enkele afleveringen voor bekeken hielden. Ook de stad Gent nam een dergelijk initiatief...

Eigenlijk was het idee voor die stedelijke beurzen ontstaan in de “Artevelde-club“ op de Kalandeberg, die toen het lokaal was van de Vereniging van Oost-Vlaamse Letterkundigen. De “Artevelde-club” was ten andere ook het stam-café van Filip de Pillecyn. Die beurzen werden concreet georganiseerd door het stadsbestuur in de foyer van de opera. Ze gaven de Gentse auteurs – ook een aantal Fransschrijvers zoals Marie-Jeanne Boelens, Simone Kuhnen de la Coeuillerie en Edmond Boonen – de kans om naar buiten te komen, zich te presenteren aan het grote publiek. We toonden, verkochten en signeerden er onze publicaties. Deze beurzen werden telkens zeer druk bezocht.

En dan waren er natuurlijk de “Boekuil-lezingen” die plaatshadden in de toenmalige Stadsbibliotheek aan de Ottogracht...

Precies, de meeste ervan vonden inderdaad plaats in de bibliotheek. René Idé was er de drijvende kracht van. Van 1945 tot het begin van de jaren zestig; tijdens het winterseizoen elke zaterdagavond. Honderden auteurs met naam, Vlamingen, Nederlanders en af en toe ook wel eens een Frantalige, kwamen daar over de vloer en lazen voor uit, of debatteerden over hun werk. Onlangs nog getuigde de Gentse historica Denise de Weerd, in haar memoires *Mijn Waarheid*, hoe belangrijk die lezingen op cultureel gebied waren voor haar en voor de studerende jeugd van die tijd.

U bent ook betrokken geweest bij de culturele bladzijden van dagblad *Vooruit*.

Inderdaad. Merkwaardig was toch wel de binding van *Vooruit* met de literatuur en met cultuur in het algemeen. Denk maar aan de rubrieken *Geestesleven*, aan de dagelijkse kolom *Boekuil* van Raymond Herreman, aan Richard Minnes *In 20 lijnen* en zijn *Brieven van Pierken* waarvoor Frits van den Berghe de tekeningen leverde, aan de dagelijkse *Boontjes* van Louis Paul Boon en later aan de *Pluimpjes* van Prosper de Smet... Ikzelf heb decennia-lang meegewerkt aan *Vooruit* - en later aan de *De Morgen* – voor de literaire rubrieken maar ook als theaterrecensent.

In 1952 schreef u een *Inleiding tot het magisch realisme*. Dat heeft u blijkbaar wel bijzonder geïnteresseerd.

En dat doet het nog steeds. Mijn belangstelling voor het magisch-realisme ontstond tijdens de Tweede Wereldoorlog en wel door het werk van Johan Daisne, die in Vlaanderen de naamgever was van het genre (in navolging van de Italiaanse auteur Massimo Bontempello en de Duitse romanticus Novalis). Tot op heden blijft die stijl mij fascineren omdat de magisch-realisten het onzegbare zegbaar en het onzichtbare zichtbaar trachtten te maken. Evenzeer wilden zij de verrassende diepten en achtergronden van de mens en van het bestaan onthullen. De symbolisten – die mij ten andere evenzeer blijven boeien – wilden net hetzelfde doen; symbolen of zinnebeelden verwijzen immers naar uiteenlopende zaken die vaak moeilijk precies te formuleren zijn.

In 1961 kreeg u de literatuurprijs van de Stad Gent voor uw essay *Praatjes van een humanist*. Als men het *Jubileumalbum* doorneemt dat u werd aangeboden naar aanleiding van uw 70ste verjaardag (1983), valt dat humanisme op als een constante in uw leven. U schreef erover in een studie over Johan Daisne uit 1956, in de studie *De magisch-realistische wereld van Oscar Bonnevalle* uit 1982 én in het essay *Het magisch-realisme in de kunst* uit 1988.

Ik wil toch even teruggrijpen naar het begin van ons gesprek waarin ik beweerde dat ik twee levens heb gekend. Dat was beslist te zwak uitgedrukt, want eigenlijk leefde ik in vijf verschillende werelden: de ambtenarij, het humanistisch en vrijzinnig milieu, de letterkundige kringen, de theaterwereld en mijn privéleven. Op al die domeinen heb ik vele wegen bewandeld. De opsomming van mijn diverse activiteiten zou mij te ver leiden en ook vervelend worden voor de lezer. Wie daarvoor belangstelling mocht hebben, verwijs ik naar het reeds genoemde Jubileumboek, waarin men alles kan terugvinden. Dat boek is in vele openbare bibliotheken te raadplegen. Men zou allicht denken dat een man met zo'n druk bestaan geen behoorlijk privéleven heeft gekend. Dat is onmiskenbaar fout: mijn gezin is altijd het centrum van mijn belangstelling geweest. Als het ook maar enigszins mogelijk was, werd ik vergezeld van mijn vrouw en twee kinderen: naar de schouwburg (ik zag decennialang meer dan honderd voorstellingen per seizoen), naar tentoonstellingen, concerten, publieke manifestaties. Samengevat: ons familiale klaverblad van vier was innig verbonden en ook zeer gelukkig. Nog één puntje: vrijzinnigheid, humanisme en vrijmetselarij zijn de fundamenteën van mijn bestaan gebleven.

U bent dus ook zeer actief geweest op het gebied van het Gentse toneel, het professioneel theater maar ook het zgn. “amateurtoneel”...

Hier durf ik verwijzen naar mijn voorgaande repliek. Als geboren en getogen Gentenaar – ik werd zelfs tijdens de Gentse Feesten geboren – was ik heel actief in alle geledingen van het toneelleven. Ik was o.m. één van de stichters van het “Nederlands Toneel Gent”, het NTG, en ik was ook jarenlang ondervoorzitter van de Raad van Bestuur van “Theater Arena”. Bovendien schreef ik een uitvoerig essay, *Toneelstudio ‘50 en het Arcatheater* (1976). Voorts ben ik altijd een vurige verdediger geweest van het Gentse dialect en bijgevolg was ik evenzeer betrokken bij twee lokale ensembles: “Het Gents Amusement” van Eddy Daese en “Het Gents Volkstoneel” van Romain Deconinck. Met beide initiatiefnemers was ik trouwens bevriend; over beiden schreef ik essays.

Er vielen tijdens ons gesprek heel wat namen van naoorlogse auteurs. Velen daarvan lijken inmiddels zo goed als vergeten. Wordt die literaire periode als geheel, dat Gentse literaire erfgoed, vandaag niet onderschat?

Erfgoed staat volop in de belangstelling de laatste jaren, maar de interesse voor het literaire erfgoed – zeker dat uit de nochtans boeiende naoorlogse periode – lijkt wel erg bekoeld. De meeste van de genoemde auteurs halen de media niet meer, en dan mag je het wel vergeten; uit het (tv-)beeld, uit het hart, zou je vandaag wel zeggen ...

“Literair Gent”, het internetproject van de Stedelijke Openbare Bibliotheek en van de erfgoedcel Gent Cultuurstad, mag in dat opzicht wel een merkwaardige uitzondering worden genoemd.

De onverschilligheid voor het naoorlogse verleden is trouwens opvallend algemeen. Dat heeft te maken met een veelheid van factoren, zeker met een steeds toenemende algemene onverschilligheid, met oppervlakkigheid op ethisch, cultureel en politiek gebied, met normvervaging, ikjesmentaliteit en een toenemend gebrek aan begrip en empathie voor de medemens. Ondanks (of moeten we zeggen: precies door) de steeds toenemende communicatiemiddelen, lijken weerbaarheid en strijdvaardigheid te verzwakken. De hebzuchtige mens is vooral met zichzelf bezig en verliest daardoor zijn belangstelling voor anderen. Dat leidt tevens tot een verschraling van de algemene culturele bagage van velen. Let maar eens op de media, de vele quizzen en de onnozele antwoorden die daar vaak gegeven worden – of op de talloze interviews t' allen kant, op enkele uitzonderingen na met steeds dezelfde, met steeds dezelfde vragen en steeds dezelfde, stereotiepe antwoorden...

“Moedeloos”, noemt Rik Lanckrock zichzelf wel eens, maar weinigen zullen op die leeftijd nog zoveel opstandigheid in zich hebben ...

* Over meerdere van de hier genoemde Gentse auteurs, verenigingen en tijdschriften vindt men bijdragen in de rubriek Lexicon van de internetsite www.literair.gent.be. In de rubriek Overzichten vindt men daar tevens algemene overzichten van de Gentse literatuur in de perioden 1940-1945 en 1945-1960, maar ook over o.m. de literatuur in het Gentse dialect.

JUSTITIEPALEIS ALS AARDAPPELMAGAZIJN

De eerste jaargang (1895-1896) van het populair - historische weekblad *Gentsch Museum*, een verre voorloper van *Ghendsche Tydinghen*, bevat een kroniek van wat in 1846, vijftig jaar eerder dus, te Gent zoal voorviel¹. Wellicht naar dat voorbeeld startte Michel Steels destijds in ons tijdschrift een gelijkaardige reeks jaarkronieken die heel wat bijval kende.

Watersnood

De reeks in *Gentsch Museum* begon met allesbehalve goed nieuws. Rond de jaarwende 1845-1846 was er een zelden geziene watersnood. Volgens een nauwkeurig verslag opgemaakt door de opzichter van de stadswerken in opdracht van schepen De Pauw, stonden zeventig Gentse straten geheel of gedeeltelijk blank. Talrijke huizen en bewoonde kelders (geen zeldzaamheid in die tijd) liepen onder water. Tot overmaat van ramp vielen een twaalftal fabrieken stil door de overstroming. Dit had zware gevolgen voor de werknemers die op geen enkele vorm van sociale zekerheid een beroep konden doen en die meestal ook totaal niet in staat waren eigen reserves op te bouwen. Het stadsbestuur deed een oproep *tot de liefdadige gevoelens der Gentsche bevolking om giften te doen ten voordele de duizenden werklieden die in den uitersten nood verkeren ten gevolge van werkgebrek*.

In de marge van deze ramspoed speelde zich een op het eerste gezicht nogal komische episode af in het nog niet helemaal afgewerkte Justitiepaleis (vol-

tooid in 1846)². Geheel in de stijl van het huis gaf het voorval aanleiding tot een proces. Het hiernavolgende geven we weer in de woorden van het *Gentsch Museum*. We hebben geen reden om er aan te twijfelen dat dit in grote lijnen de historische werkelijkheid weergeeft.

Het paleis van justitie als aardappelmagazijn

In den nacht van 25 december 1845 geraakten de kelderingen van het paleis van justitie onder water. Deze kelderingen dienden tot stapelplaats van eenen aardappelkoopman, een zekere Thaden. Ten gevolge der overstroming werden de aardappelen op het gelijkvloers van het paleis van justitie overgebracht. Dit geschiedde bij overhaasting, en werd uitgevoerd op bevel van de stad. M. Thaden spande tegen deze laatste een proces in en vroeg 15.000 fr. schadevergoeding (gelijk aan ongeveer evenveel daglonen van een ongeschoolde werkman), bewerende dat, onder het oogpunt van bouwing, de kelders te wenschen lieten en de overbrenging zijner koopwaren door onervaren personen gedaan was geworden.

De eis van M. Thaden werd verworpen en hijzelf werd veroordeeld, onder alle voorbehoud van schadevergoeding aan de stad te betalen, om ten spoedigste zijne koopwaar uit het gelijkvloers van het paleis van justitie weg te ruimen.

Hongerjaren

Zoals het in het *Gentsch Museum* te lezen staat, lijkt het een redelijk onschuldig fait divers, maar er was meer aan de hand. De jaren 1840 waren de hongersjaren. De ouderen onder ons zullen het nog wel weten dat een voldoende voorraad aardappelen destijds van levensbelang was. Bewaring tijdens de winter was moeilijk en lukte nog het best in kelders afgeschermd voor het licht en met min of meer egale vochtigheidsgraad en lage temperatuur.

De beruchte aardappelplaag zou in Europa aan miljoenen mensen het leven kosten. Ierland werd ongelooflijk zwaar getroffen, maar ook in onze streken vielen duizenden hongerdoden. Vooral Vlaanderen, het ‘arm Vlaanderen’ van toen, had sterk te lijden. Men sprak van de ‘Vlaamse ziekte’ of hongerkoofts. Aardappels waren immers het basisvoedsel geworden en in 1845 bedroeg de opbrengst slechts ongeveer 13% van wat normaal kon verwacht worden. Het was dus een fractie van precies deze schaarse oogst die in de kelders van het justitiepaleis onder water liep. De armere bevolkingsgroepen aten tot 1 kg aardappelen per persoon per dag³. Aanvullende voedingsproducten zoals vlees waren niet beschikbaar of onbetaalbaar voor de meeste mensen. Invoer uit andere landen, laat staan werelddelen, was onbestaand.

Dokter Mareska, welbekend van het rapport over de Gentse beluiken, onderzocht tal van ongelukkigen die te Gent hun toevlucht hadden gezocht in de gevangenis (!). In zijn rapport aan de Académie Royale de Médecine beschrijft hij hen ongeveer als volgt (in vertaling)⁴:

‘Deze uitgehongerde mensen zijn lichamelijk gelijkaardig getekend. Hun gelaatskleur is bleek en gelig. Hun lippen, mondholte en tandvlees is bloedloos. Hun stem is uiterst zwak en hun blik uitdrukingsloos. Aangezicht en ledematen lijken opgezwollen. Hun ademhaling is traag en diep. Hun pols klopt zwak en uiterst traag. Lichamelijk en ook moreel reageren ze nauwelijks’.

De kroniek van Michel Steels waarvan het zevende deel niet toevallig de ondertitel droeg ‘Armoede in 1846’, geeft een staaltje⁵ van de manier waarop mensen ten einde raad in de gevangenis probeerden te geraken:

30 januari. De overstroming blijft de stad teisteren (...) Bij een kruidenier in de Korte Ridderstraat (nu verdwenen onder het Emile Braunplein) werd een vensterraam ingeslagen en een halve kaas gestolen. De plichtige bekende de diefstal enkel gedaan te hebben om in de gevangenis te worden opgesloten om alzo niet van gebrek te sterven.

Gelijkaardige gegevens zijn te vinden in het werk over volksoproer van Gita Deneckere⁶. Alsof dat nog niet genoeg was, mislukte in 1846 ook de rogge-oogst. Precies rogge was toen meer dan andere jaren erg gegeerd door de armen als goedkoper alternatief voor tarwe. Verzwakt door chronische ondervoeding zou het aantal slachtoffers tot na de winter van 1847 blijven stijgen. Dit alles plaatst ons verhaal over het Gentse aardappelpaleis in een toch wel heel ander daglicht.

Luc Devriese

Noten

¹ Anoniem, Vijftigste verjaardag van Gentsche merkwaardigheden. Anno 1846. In: *Gentsch Museum*, Gent, 1896, jg. 1, afl. 23, p. 355-356.

² Decavele, J., Vandewal, C. (red.) *De tempel van Themis. Gent, 150 jaar gerechtsgebouw en rechtspraak*, Snoeck, Zwijndrecht, 2007, p. 23-29.

³ Vandenbroeke, C., Voedingstoestanden te Gent in de eerste helft van de 19de eeuw. Overgenomen uit Belgisch tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis (1973) in: *Bevolking, voeding en levensstandaard in het verleden. Verzamelde studies*, Academia Press, Gent, 2004, p. 58-61.

⁴ Mareska, D., *Bulletin de l'Académie Royale de Médecine de Belgique*, 1849-1850, p. 514 e.v. (geciteerd in: Devogelaere, J., *De slechte jaren 1840-1850 in het arrondissement Roeselare – Tielt*, uitg. ACW, Roeselare, 1982, p. 134.

⁵ Steels, M., In Gent van 1841 tot 1850. Deel VII. Armoede in 1846. In: Ghendtsche Tydinghen, Gent, 1975, jg. 4 nr. 6, p. 200-210..

⁶ Deneckere, G., *Sire, het volk mort. Sociaal protest in België (1831-1918)*, Amsab, Gent & Hadewijch, Antwerpen, 1997, p. 84-85.

GENTSCHIE MEMORIEDAGEN: 23-24-25-26 OKTOBER

23 oktober 1520

Karel V wordt te Aken tot Keizer gekroond.

23 oktober 1566

Op last van Egmont stelt het Magistraat buiten de Brugse Poort twee plaatsen ter beschikking voor de eredienst van de Calvinisten.

23 oktober 1665

Dood van de Gentse beeldhouwer Jacques Cockx.

Hij werd opgenomen in de Gilde in 1631.

Hij heeft zeer veel gewerkt voor de St-Baafs-, St-Jacobs-, St-Pieters-, St-Niklaas- en St-Michielskerk. Ook in het Gravensteen en voor de St-Salvator-kerk in Brugge.

Een van zijn leerlingen was Géry Picq die hij ten zeerste waardeerde en waarmee hij dikwijls samenwerkte. Hij werd begraven in de Predikherenkerk.

23 oktober 1703

Eerste steenlegging van de kerk van de Discalsen in de Burgstraat.

23 oktober 1880

Geboorte te Buggenhout van Fritz De Beule.

Deze Professor aan onze Universiteit was een van de voornaamste figuren uit de geneeskunde tussen de 2 wereldoorlogen.

Hij overleed te Gent op 31 oktober 1949.

23 oktober 1890

Geboorte van Jef Crick.

Zie "Ghendtsche Tydinghen" - 2003 - N° 2 - p. 111

23 oktober 1916

De Gentse socialisten starten een “Hoogeschool van den Arbeid”.

Dit was vooral bedoeld om de jongeren weg te houden uit de “English Club” van Jan Wannyn.

Directeur P.Cnudde organiseerde een sterk uitgebouwd Nederlandstalig vak- onderwijs en volksvoordrachten voor werklozen.

De start gebeurde in de Speldenstraat 5 in een lokaal toebehorend aan de Bond Moyson.

De praktische lessen Tuin- en Landbouw werden gegeven in de tuin van “Kasteel Vooruit” in de Groendreef, deze van Bouwkunde in de Begonia- straat.

In Januari 1917 waren er 1.300 leerlingen.

23 oktober 1997

Dood van Serge Snoeck.

Hij vertegenwoordigde de 7e generatie van de Snoecks in Gent en werd alhier geboren op 21 oktober 1923.

24 oktober 1583

Hembyze komt terug naar Gent en begint hier zijn dictatuur.

Ryhove kan ontsnappen.

24 oktober 1736

Geboorte van Charles Joseph De Graeve.

Waarschijnlijk zullen veel lezers er geen vermoeden van hebben van wie dat zou kunnen geweest zijn.

Wel, onze De Graeve was onder het Frans Bewind alhier wat men een “revolutionair” noemde, of indien u verkiest, een “republikein”, een “collaborateur”. Dat hier mensen zaten die sympathiseerden met de ideeën van de Franse Revolutie hoeft niet te verwonderen. Niet alles ging hier perfect, denk maar aan de opstoot van de Brabantse Omwenteling.

In die groep Republikeinen zat er van alles: blinde, fanatieke aanhangers van het nieuw regime, ambitieuze avonturiers en enkele gematigden aan wie men een zeker idealisme niet kon ontkennen.

Charles De Graeve was zeker geen van de slechtsten. Deze advocaat die in Leuven gestudeerd had behoorde tot de gegoede burgerij. Alhoewel hij gebo-

ren was in Ursel was hij zich in Gent komen vestigen. Hij werd zeer gewaardeerd als jurist en bekleedde talrijke hoge functies onder het Ancien Régime: lid van de Raad van Vlaanderen, lid van de Keure waar hij zich vooral bezighield met het bestuur van de gemeentelijke financiën, lid van het Provinciaal Gerechtshof, Commissaris bij het nazicht der Stadsrekeningen, enz. Bij hun eerste intrede in Gent ontzetten de Fransen al de autoriteiten uit hun functie en lieten door de parochies 49 burgers kiezen die het reglement moesten opstellen voor de benoeming van 60 voorlopige vertegenwoordigers. De vergadering verkoos De Graeve tot Voorzitter.

Wanneer de Oostenrijkers terugkwamen werd hem dat niet kwalijk genomen en ze benoemden hem tot “Fiscaal Adviseur van Vlaanderen”: Wanneer de Fransen hier voor de 2e maal verschijnen wordt De Graeve verkozen in de “Conseil des Anciens”. Het spreekt in zijn voordeel dat dit niet naar de zin was van de fanatieke Du Bosch die hem beschrijft als een samenzweerder en een vijand van de Republiek.

Men kan zich de vraag stellen of De Graeve wel een echte revolutionair was. Zeker niet in de pejoratieve betekenis van het woord. Deze gematigde intellectueel was tegen alle geweld en men kwam hem niet tegen in de kringen van de fanatiekelingen van “Le Club des Amis de la Liberté et de la Légalité”. Hij was wel een Republikein en voorstander van veranderingen, maar volgens hem moesten zij gebeuren in alle kalmte. Charles Joseph De Graeve overleed hier schielijk op 2 Augustus 1805 op 68-jarige leeftijd.

24 oktober 1749

Dood van Pater Bernardus De Jonghe.

Toen hij op 14 Februari 1676 in de St-Jacobsparochie geboren werd heette hij Jan Frans. Het is pas later dat hem de kloosternaam Bernardus toebedeeld werd.

Na studies aan het College der Augustijnen en later aan dat van de Jezuïeten, treedt hij in bij de Dominicanen in 1692, toen misschien beter bekend als de Predikheren. Na studies in Leuven wordt hij in 1700 tot priester gewijd. Zoals het een goede Predikheer betaamt gaat hij prediken. Hij doet dat in ‘s Hertogenbosch omdat de Paters aldaar verdreven zijn. En dan gaat zijn carrière ineens een heel andere richting uit. Hij wordt almoezenier bij het Frans leger. Gedurende 22 jaar zal hij aldus naar alle kanten van Europa reizen en er documentatie verzamelen i.v.m. zijn grote hobby: de historische studies. In 1713 komt hij terug naar et klooster in Gent waar hij de functie waarneemt van Pater-Koster belast met het financieel beheer van de kerk.

Hij begint onmiddellijk met het opstellen van een inventaris en een plan van

de grafzerken, een document dat nu nog bewaard wordt in het Handschriftenkabinet van de Universiteitsbibliotheek.

Hij stelt ook de lijst op van de seculiere personen die bij de Dominicanen begraven werden sedert 1326. Hij gaat veel kloosters bezoeken om hun geschiedenis op te stellen, maar hij beperkt zich niet tot kloosters, want hij schrijft ook werken over het leven van Filips de Stoute en Jan zonder Vrees. In Brugge was er inmiddels een “Chronycke van Vlaenderen” verschenen. De Jonghe reageert onmiddellijk op de talrijke onjuistheden die er in voorkomen onder de vorm van een “Samenspraek” waarin hij wijst op “40 contradictiën, valsgheden en andere misslaegen”. Hij komt daar later nog op terug onder de vorm van “Waerschouwinghe aan de Heeren inschryvers van de Chronycke van Vlaenderen”.

Zijn studiereizen worden beperkt wanneer hij in 1732 Prior wordt van het klooster van Lier. Maar hij blijft werken aan zijn Gentse kronieken waarvan delen verschijnen in een Gentse Almanak.

In Gent is Bernardus De Jonghe vooral bekend wegens zijn boek “Gendsche Geschiedenissen ofte Kronyk van de Beroerten en Ketterye binnen en omtrent de stad van Gend sedert het jaer 1566 tot 1585.” Hij heeft deze periode zelf wel niet meegemaakt, maar zoals hij vermeldt op de titelpagina is het “te samen gevoegt uyt verscheidene Schriften van eventydige Aenteekenaers, Archieven van kloosters, enz.”

Minder bekend is dat Pater De Jonghe ook een knappe tekenaar was.

Zijn portret dat geschilderd werd door Gillis Smeyens wordt bewaard in het Bijlokemuseum.

24 oktober 1843

Dood van Professor Jozef Kluyskens.

Zie “Ghendtsche Tydinghen” 2007 - N° 5 - pp. 321-322

24 oktober 1854

Geboorte van kunstschilder Gustave Vanaise.

Zie “Ghendtsche Tydinghen” 2005 - N° 3 - pp. 186-187

24 oktober 1910

Opening van de Grote Post op de Korenmarkt.

24 oktober 1916

Opening van de Von Bissing-Universiteit.

24 oktober 1938

Dood van Victor Carpentier.

Hij werd geboren op 31 Maart 1878.

Deze ingenieur en liberaal gemeenteraadslid werd in 1928 Schepen van Schone Kunsten en Openbare kerken. Van 1934 tot 1938 was hij Schepen van Onderwijs. Werd ook nog Volksvertegenwoordiger en Senator.

Van 1911 tot 1920 was hij Voorzitter van de “Melomanen”.

25 oktober 661

Dood op hoge leeftijd van Florbertus.

Hij was de rechtstreekse opvolger van St-Amandus en voerde het gezag over de St-Baafs- en de St-Pietersabdij.

Hij werd begraven in de Abdijkerk van St-Baafs.

25 oktober 1555

Keizer Karel draagt te Brussel de Regering der Nederlanden over aan zijn zoon Filips II.

25 oktober 1795

Bij de wet van 3 Brumaire Jaar 4 werd de categorie van “Primaire onderwijzers” ingevoerd.

Zij genoten een woonstvergoeding en waren verplicht een zeker aantal leerlingen kosteloos onderwijs te verstrekken. De overige leerlingen betaalden een schoolgeld.

De eerste primaire onderwijzers werden in Gent aangesteld in 1798.

In 1807 waren er 6, in 1812 was dit aantal gestegen tot 8.

Een gekende primaire onderwijzer was Judocus Jan Steyaert.

25 oktober 1824

De Grootjuffrouwen van het Groot en het Klein Begijnhof richten een verzoekschrift tot het (orangistisch) Gents stadsbestuur en vragen de tussenkomst bij Willem I om de begijnhoven te bewaren.

25 oktober 1830

Eerste vergadering van de "Société des Amis de l'Ordre et du Repos Public." Deze vereniging werd gesticht door de Orangisten en was een tegenhanger van de "Société Patriotique".

Hun lokaal was in café "Den Duitsch" bij St-Jacobs.

De eerste samenkomst ging door in het bijzijn van 184 leden.

Een van de leden was Dokter Jean-Baptist Van Lokeren, de vader van Auguste.

25 oktober 1873

Geboorte te Portici in Italië van de beeldhouwer en schilder Jules-Pierre Van Biesbroeck. Hij stierf in Gent op 27 Januari 1965.

Hij mag niet verward worden met zijn vader Jules-Evarist, de beeldhouwer die Julius de Oude" genoemd werd. Zijn zoon was gekend als Van Biesbroeck Junior, of kortweg "den Bies". Voor verdere details, zie "Ghendtsche Tydinghen" 1984 - N° 2 - pp. 87-125

"Ghendtsche Tydinghen" 1986 - N° 3 - pp. 126-136

"Ghendtsche Tydinghen" 1986 - N° 4 - pp. 201-217

25 oktober 1875

Stichting van de A.I.G.

A.I.G. staat voor "Association des Ingénieurs sortis de l'Université de Gand".

Bij de stichting telde de vereniging 180 leden.

De Gentse sectie ervan werd opgericht op 7 April 1878, als 4e, na deze van Brussel, Charleroi en Luik.

Vroeger uitsluitend Frans werd de vereniging tweetalig in 1946. Na de verlaamsing van de Universiteit daalde het ledenaantal permanent, voor een groot deel te wijten aan de verdwijning van de vroeger talrijke buitenlandse studenten die hier hun ingenieursstudie kwamen doen. De vereniging telt toch nog altijd een paar duizend leden.

25 oktober 1900

Dood van Edward Pynaert.

Zie "Ghendtsche Tydinghen" 2002 - N° 5 - p. 302

Jules Pierre Van Briesbroeck 1873-1965.

25 oktober 1900

Stichting in de “Hazewind” van de “Cercle des Echecs”.

De naam “Royal” kwam er bij in 1935.

Deze Cercle kende in de loop van zijn bestaan heel wat lokalen:

“Hazewind”: 1900-1904.

“Hôtel d'Allemagne”: 1904-1905.

“Brasserie Flamande”: 1905.

“Café de la Brasserie” in 1905.

“Grand Café”: 1905-1911.

“Café des Arcades”: 1911-1916.

“Cour St-Georges”: 1916-1918.

“Hôtel Ganda”: 1918-1922.

“Yser”: 1922-1945.

“Café des Arcades”: 1945-1952.

Van waar dit groot aantal lokalen? Zou het kunnen dat ze in bepaalde cafés minder welkom waren wegens het feit dat schakers die te veel verdiept zijn in het spel te weining pinten bestelden?

Sedert vele jaren heeft deze Kring nu een eigen lokaal in de Abrahamstraat in een afhankelijkheid van de oude Brouwersschool.

25 oktober 1935

Dood te Ukkel van Henri Pirenne.

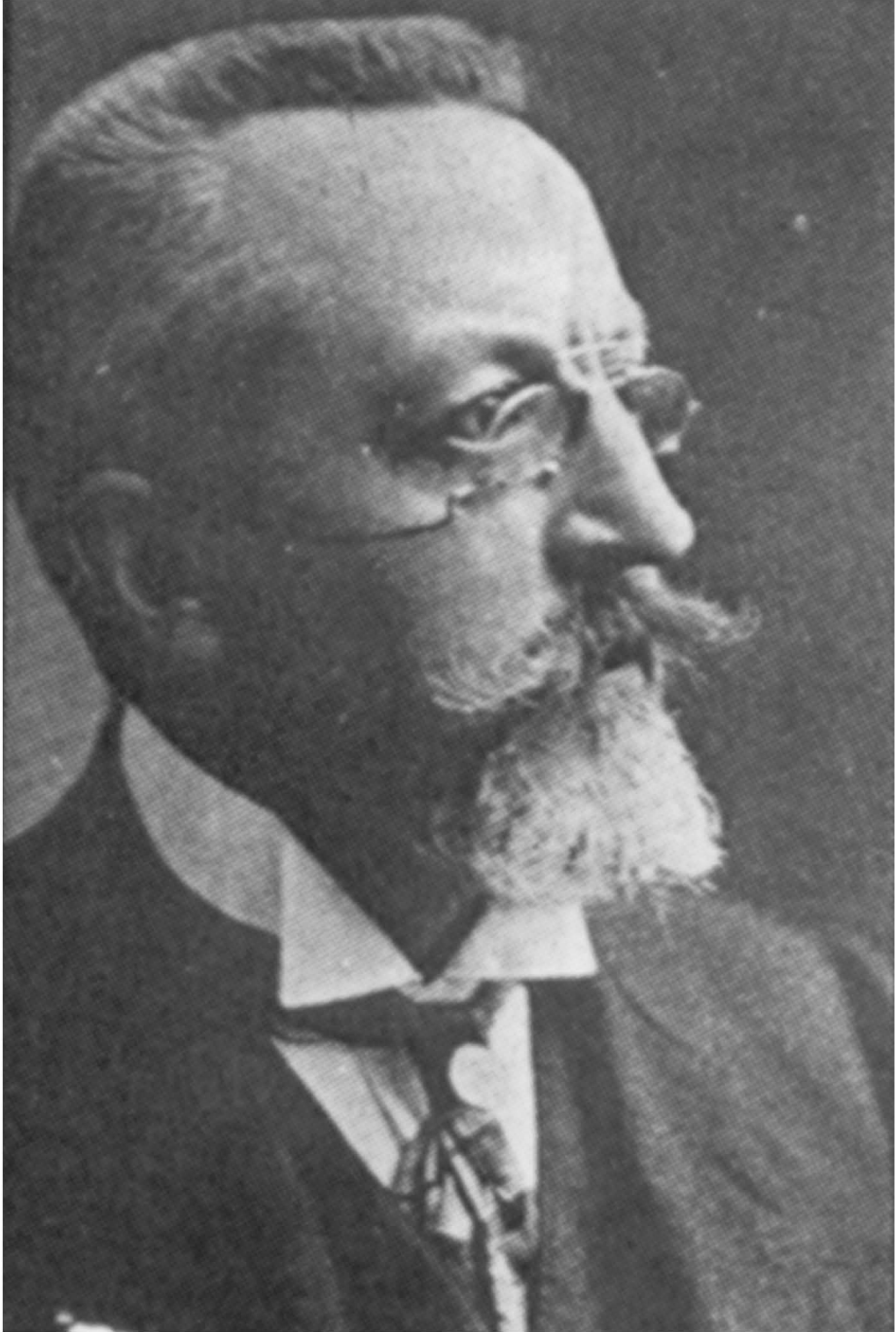
Deze vermaarde geschiedkundige werd te Verviers geboren op 23 December 1862. Van 1886 tot 1930 was hij Professor aan onze Universiteit.

Hij raakte vooral bekend door zijn “Histoire de Belgique” dat een standaardwerk werd die geen enkele geschiedkundige kon negeren.

Op 18 Maart 1916 werd hij aangehouden en gedeporteerd door de Duitsers.

Rector van de Universiteit van 1919 tot 1921. In April 1919 had hij het rectorchap overgenomen van Paul Fredericq die uit Duits gevangenschap geknakt teruggekeerd was. Hij was stichtend lid van de “Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent” en was sedert 1897 lid van de eminente “Commissie van Monumenten en Stadsgezichten” die, als te hinderlijk door ons Stadsbestuur werd afgeschaft.

Op 15 Januari 1963 werd te zijner ere een postzegel uitgegeven met zijn beeltenis.

Henri Poincaré 1862-1935

26 oktober 1753

Geboorte van Martin De Bast.

Deze gewezen pastoor van St-Jacobs en St-Niklaas werd later Kanunnik van St-Baafs.

Hij werd vooral bekend als archeoloog en geschiedschrijver. Zijn “Ancienneté de la ville de Gand” en zijn “Recueil d'antiquités romaines trouvées dans les Flandres” waren zijn meest verdienstelijke publicaties.

Zijn boek "Recueil des antiquités romaines et gauloises trouvées dans la Flandre proprement dite" werd geïllustreerd met een 300-tal gravures van Pierre-Joseph Tiberghien. Schreef ook nog een “Verhandeling op de Celtische tael”.

Voor een duistere reden was hij het zwart schaap van Charles Louis Diericx die geen gelegenheid liet voorbij gaan om hem in het belachelijke te trekken. Toen Willem I besloten had drie universiteiten op te richten in ons land ijverde hij er voor dat ook Gent daarbij was. Hij was de enige Gentenaar die zetelde in de Commissie die moest adviseren waar de nieuwe universiteiten zouden komen.

Hij bezat een der mooiste verzamelingen van medailles en oudheidkundige voorwerpen welke hij in 1822 afstond aan Willem I. Deze verzameling behoort thans aan de Universiteit. Het is hij die op 23 februari 1796 Quetelet doopte.

26 oktober 1794

Charles Van Hulthem wordt door de Fransen aangehouden als gijzelaar.

26 oktober 1812

Eerste concert van de “Académie de Musique” in de Sodaliteit.

Volgens sommigen zou dit niet het eerste concert geweest zijn, want dit zou ook al het geval geweest zijn in 1808.

De Voorzitter van deze “Académie de Musique” was de orgelmaker Pierre De Volder.

Het laatste concert ging door op 27 november 1826 en stond onder de leiding van Joseph Mengal.

26 oktober 1825

Eerste opvoering in Gent van “Der Freischütz”.

26 oktober 1835

Dood te Parijs van Mgr. Fallot de Beaumont.

Zie "Ghendtsche Tydinghen" 2003 - N° 2 - pp. 117-118

26 oktober 1845

Geboorte van de Gentse toondichter Henri Waelput.

Zie "Ghendtsche Tydinghen" 2004 - N° 4 - pp. 259-260

26 oktober 1896

Dood van François Donny.

Een naam die vandaag, buiten enkele ingewijden, niemand nog iets zegt. Nochtans, meer dan een eeuw geleden toch een gekende figuur in Gent. Deze buitengewone hoogleraar aan onze Universiteit werd geboren in Oostende in 1822.

Hij was een "self-made man" in de volle zin van het woord, want hij had een nogal zonderlinge vader. Deze magistraat en volksvertegenwoordiger hield er enkele eigenaardige principes op na en vond het totaal overbodig zijn zoon

een normaal onderwijs te laten genieten; daar zou hij zelf wel voor zorgen. Resultaat: François die nooit een school van ver of van dichtbij gezien had, bezat bijgevolg geen enkel diploma. Niettegenstaande deze zeer zware handicap speelde hij het toch klaar om op zijn 20e Preparator te worden van Professor Mareska aan de Universiteit alhier

Hij was zeer leergierig en interesseerde zich voor tal van zaken zoals de scheikunde, de fysica, de schilderkunst en niet te vergeten, de fotografie. Deze nieuwigheid kende hier een groot succes bij de intellectuelen en bij de welstellenden, want in deze beginperiode van de fotografie was fotograferen geen hobby voor de gewone man.

Donny speelde daar een zeer belangrij-

François Donny 1822-1896.

ke rol in en hij was trouwens voorzitter van de Gentse Afdeling van de “Association Belge de Photographie”.

Toen zijn baas, Dr. Mareska, stierf in 1858 moest er een nieuwe Professor van Scheikunde benoemd worden. Het was de vermaarde Belgische scheikundige Jean-Servais Stas, Professor van Chemie aan de Militaire School, die door Minister Rogier belast werd met het zoeken naar een geschikte kandidaat. Stas pakte deze zaak grondig aan en nam contact op met vele beroemde buitenlandse scheikundigen om hen raad te vragen. Zo ook met de gekende Franse scheikundige Jean-Baptiste Dumas. Deze schreef hem in een brief: "Wanneer men een Donny bij de hand heeft, begrijp ik niet waarom men nog een betere wil zoeken." Stas schreef hem terug dat hij zelf toch heel wat bezwaren had tegen de kandidatuur van Donny. Op dit ogenblik was de kwaliteit van het scheikunde-onderwijs aan onze universiteiten beneden nul, er was dus een figuur nodig die daarin een grondige verandering kon brengen. Stas vond Donny wel zeer handig en vernuftig, maar hij miste een degelijke theoretische opleiding, hij had een onvoldoende visie op deze zaken en... hij stotterde. Tenslotte verkoos Stas Kekulé en dat was zonder twijfel de beste keuze die hij had kunnen maken. De verdiensten van Donny werden evenwel beloond, hij werd benoemd tot buitengewoon hoogleraar in een voor dit doel speciaal gecreëerde discipline: de Industriële Scheikunde. Gewoon hoogleraar, dat kon niet, want Donny bezat geen enkel diploma.

26 oktober 1898

Saint-Saëns woont de uitvoering bij van zijn opera “Henri XVIII” in de Opera.

26 oktober 1914

De Duitsers omvormen het “Flandria Palace” tot hospitaal.

26 oktober 1924

Onthulling van het oorlogsmonument op het kerkhof van de Brugse Poort.

26 oktober 1970

Dood van Marcel Minnaert.

Deze bioloog en sterrenkundige sprak een 10-tal talen. Hij groeide op in een liberaal onderwijzersgezin, ging in 1910 aan de Universiteit biologie studeren

en kwam er onder de invloed van Mac-Leod. Gedurende Wereldoorlog I was hij activist en gaf hij les aan de Von Bissing-universiteit. Na de oorlog week hij uit naar Utrecht waar hij Directeur werd van het sterrenkundig observatorium aldaar. Gedurende Wereldoorlog II was hij antifascist en werd als dusdanig opgepakt door de Duitsers. Op de Maan werd een krater naar hem genoemd.

Hugo Collumbien

VERGETEN GENTSE SCHRIJVERS: JULIEN DE VALCKENAERE

Julien De Valckenaere is geboren in 1898 in de Abrikoosstraat, op de Brugse Poort, een volkswijk van Gent. Zijn vader Edmond was modelmaker, zijn moeder fabriekswerkster. In 1918 behaalde hij het diploma van onderwijzer aan de Rijksnormaalschool te Gent. Hij werd daarna licentiaat in de pedagogische wetenschappen aan de RUG. Aanvankelijk onderwijzer in het stedelijk onderwijs; in 1936 inspecteur en tenslotte hoofdinspecteur van het Lager Onderwijs.

Zijn zoon Dirk werd in 1953 ook onderwijzer aan dezelfde Rijksnormaalschool. Hij had blijkbaar net als zijn vader enig literair talent. Hij publiceerde in het tijdschrift Gard-Sivik en onder het pseudoniem Karel Vos schreef hij "Duivelsdroom", gedachten en gedichten (1958). De zwaarste klap die Julien De Valckenaere te verduren kreeg was het vroegtijdig overlijden van zijn zoon Erik, 28 jaar, in 1957. Die schok is Julien nooit te boven gekomen en was mede de oorzaak van zijn vroegtijdige dood in 1958.

Meer biografische gegevens zijn over Julien De Valckenaere niet te vinden. De meeste recensenten van zijn werk vermelden nooit wie of hoe hij was, zijn wel altijd vol lof over zijn werk, maar beperken zich steevast tot een uitvoerige bloemlezing uit zijn aforismen. Die spreken voor zichzelf en dat zegt ook al veel, natuurlijk! Een moralist? Zeker niet in de pejoratieve betekenis van

het woord. Ik denk dat hij rustig naar het doen en laten van de mensen keek en daar in de meest beknopte vorm verslag over uitbracht zonder de noodzaak te voelen of de illusie te koesteren dat hij daar iets moest aan veranderen. In naslagwerken over literatuur zal men zijn naam zelden of nooit terugvinden. De provincie heeft het ook niet nodig gevonden over hem een monografie te laten schrijven.

De eerste literaire pasjes van Julien De Valckenaere waren twee gedichten, die hij onder het pseudoniem Erik Willem Linde publiceerde in de Vlaamse Gids (1927). Maar eigenlijk heeft hij tot zijn vijftigste gewacht om zijn gedachten aan de openbaarheid prijs te geven. Dat getuigt van wijsheid en bescheidenheid. Tijdens zijn leven liet hij twee bundels aforismen verschijnen: **Levenskunst** (1949) en, op aandringen van vrienden, **Zonneburg** (1954), zo genoemd naar het buitenhuis, de Leie-villa in de Nekkersputstraat waar hij tot het einde heeft gewoond. Zijn weduwe, die er bijna dagelijks aan huis kwam en heel goed bevriend was met Richard Minne en zijn vrouw, zorgde voor de uitgave van de postume bundel aforismen **Gij, ik en de anderen** (1960). Later verscheen nog **Stentjes des aanstoets** (1961), geselecteerd en ingeleid door Simon Carmiggelt; en **Flitsen in duisternis** (1974) zijn verzamelde aforismes bezorgd door Gerd de Ley. Zijn aforismen werden vertaald in het Russisch, Zuid-Afrikaans, Frans en Engels.

Vermits we Julien niet persoonlijk hebben gekend en we ook niet over andere persoonlijke gegevens beschikken, moeten we ons hier noodgedwongen beperken tot wat tijdgenoten over zijn werk hebben geschreven.

Simon Carmiggelt vertelt dat hij in een cabaretprogramma voor de televisie in 1960 de vrijmoedigheid had een aforisme van Julien te citeren... waarop het christelijk kamerlid jonkvrouwe Wittewaal van Stoetewegen de staatssecretaris schriftelijk vroeg of hij zich had schuldig gemaakt aan godslasterlijke en voor gelovigen kwetsende uitlatingen. De zaak deed in de Nederlandse pers veel stof opwaaien.

Simon Carmiggelt deed wel meer beroep op de aforismen van Julien. Die werden dan prompt overgenomen door cabaretier Wim Sonneveld, die er op scène veel succes mee oogstte.

Johan Daisne schreef: “Dierbare dode én levende vriend: uw boek is een beste roman, een grote gedichtenbundel, een kostbaar levensvertoog.” en nog: “Ik ben jaloers ze niet zelf gevonden te hebben.”

Jan Schepens: “In het smalle Vlaanderen van ons behoort hij tot mijn klassieken.”

Herman Craebeckx: “Ziehier zijn laatste werk dat, ik ben er zeker van, nog springlevend zal zijn, als niemand zich nog het grootste deel van onze literatuur zal herinneren.”

Richard Minne: “Ik zeg het u zonder doekjes; ‘t is van het beste dat sedert jaren in Vlaanderen verschenen is.” en ook nog: “Een roman van 400 bladzijden kan desnoods iedereen maken, mits geduld en adem; het aforisme duldt geen inzinking.” Verder besteedde Richard nog verschillende “In Twintig Lijnen” aan de aforismen van Julien.

De grote verdienste van Julien De Valckenaere is, dat hij in navolging van Samuel Johnson, La Rochefoucauld, Georg Lichtenberg, Goethe, Peter Sirius, Jules Renard, Nietzsche e.a. in Vlaanderen glans heeft gegeven aan een letterkundige vorm die weinig bijval kende, om niet te zeggen in onze literatuur helemaal niet werd beoefend, en die hij meteen op een hoog niveau heeft getild. Zijn aforismen bekleden ook in mijn bibliotheek een plaats binnen handbereik.

Daniël Van Ryssel

BIBLIOGRAFIE

Bij de Uitgeverij “Ultima Thule” verscheen **“Vrijdagmarkt & Jacobsparochie”**. (Waarom geen Sint-Jacobsparochie?)

Dit schijnt het 4e boek te zijn over een stukje Gent. Deze maal was het gesneden koek. Er bestaat immers geen stadsdeel waar meer kan over verteld worden dan over deze wijk met als kern de Vrijdagmarkt. Bijna alle historische gebeurtenissen speelden zich daar af en hier wordt er veel over verteld, want het is uitgroeid tot een boek van een formaat van grosso modo 24 x 30,5 cm. met 176 bladzijden, en teksten van Pieter, Van Aalst en foto’s van Leentje Brands.

Dezen die geïnteresseerd zijn in de historie van Gent, en welke lezer van dit tijdschrift is dit niet?, zullen veel boeiende uren kunnen doorbrengen bij het lezen van dit boek, en zonder de minste twijfel kennis kunnen nemen van feiten die hen totaal onbekend waren. Het boek behandelt in alfabetische orde al de straten van deze wijk, de historiek ervan, gekende personen die er gewoond hebben, gebeurtenissen die er zich afgespeeld hebben, ook vaak meestal oude

citaten i.v.m. de straat in kwestie.

Het begint bij de Baaisteeg en eindigt bij de Zonder Naamstraat. In bepaalde gevallen worden verschillende bladzijden gewijd aan een bepaald persoon die in die straat gewoond heeft of er geboren werd.

En dan natuurlijk een apart, zeer belangrijk deel over de Vrijdagmarkt. Alleen al over wat zich daar allemaal afgespeeld heeft zou men een apart boek kunnen schrijven. Het boek is rijkelijk geïllustreerd met meer dan 200 afbeeldingen. In dat verband toch een paar opmerkingen. Geen enkele foto is ondertiteld. Voor sommigen was dat niet nodig, maar van anderen had men toch graag geweten wat zij voorstellen, men blijft op zijn honger zitten en dat is spijtig. Het was toch maar een kleine moeite om die foto's te ondertitelen.

En nog iets, er staat ook een foto in van het paneel van het Lam Gods met openslaande luiken, maar al de originele beelden zijn vervangen door licht geklede dames, sommigen met een uitdagende blik. Heel waarschijnlijk het product van een lingerie-ontwerper met geen al te goede smaak. Kan iemand ons vertellen wat dat te doen heeft met de Vrijdagmarkt of de St-Jacobsparochie?

Tot slot nog dit: denkt men er nooit eens aan dat oudere mensen met een minder goed gezichtsvermogen ook boeken lezen? Waarom dan zinloze fantasietjes bij de bladnummering? Op de linkerbladzijde staat er een vertikaal streepje voor het nummer, op de rechterbladzijde een vertikaal streepje achter het bladnummer. Dat maakt dat iemand met geen al te scherpe ogen, bv. bladzijden 56 en 57 kan lezen als 156 en 571. Waarom die overbodige, verwarrende streepjes ?

Dat dit u vooral niet belet u het boek aan te schaffen. Het kost 28 Euro en is die prijs waard.

Bij Uitgeverij Tempus (die deel uitmaakt van "The History Press") verscheen van de hand van André De Poorter **"Archiefbeelden Gentse Circusartiesten"**

Sommigen stonden nogal sceptisch tegenover de slogan "Gent Circusstad" en vonden dit wel een beetje overdreven. Na het lezen van dit boek zullen zij niets anders kunnen doen dan toegeven dat deze slogan volledig verantwoord is.

Het is niet te geloven hoeveel Gentenaars een bepalende rol gespeeld hebben in het circusleven, niet alleen in Gent zelf, maar ook op internationaal gebied. Hoe komt het dat Gent zo veel circusartiesten geleverd heeft?

Een verklaring zou zijn dat Gent destijds zeer veel turnkringen kende en dat de behendigste van deze turners- misschien wegens een traditie - in een circus belandden. Maar niet alleen onder de circusartiesten kon men talrijke

Gentenaars tegenkomen ook onder de circusdirecteurs en de bezitters van een eigen circus waren er heel wat Gentenaars.

Een soort van familiesamenhorigheid zorgde er voor dat deze circussen een lang bestaan kenden.

Het boek kenmerkt zich door een groot aantal foto's; de titel zegt het trouwens "Archiefbeelden", bijna allen nooit geziene foto's. Zo zijn er meer dan 200.

Een vlugge optelling in dit boek levert ons meer dan 150 Gentse circusartiesten op. En zeg nu nog dat Gent geen circusstad zou zijn.

Dit interessant boekje heeft een formaat van 16,5 x 24 cm. en telt 128 bladzijden. Het kost 19 Euro.

Ons Documentatiecentrum is verrijkt met 2 brochures: "**Levensloop**" en "**Flitsen uit het leven van** (een van onze oudste leden) **Gaston Poelman**".

Het is zeer interessante lectuur, men kan er met verbazing kennis nemen van de ongelooflijk diverse activiteiten van deze duizendpoot.

Degenen die dachten Gaston Poelman te kennen, zullen met verbazing vaststellen dat ze slechts een fragmentair beeld hadden van zijn persoonlijkheid. Waarschijnlijk zullen velen hem slechts gekend hebben toen hij de P.R. (Public Relations) verzorgde van de Generale Bank. Hoe belangrijk deze

Zelfs op tentoonstellingen die hij zelf niet organiseerde, was Gaston niet weg te slaan; Hier in februari 1983 op een tentoonstelling Bonnevalle, georganiseerd door het Willemfonds; van links naar rechts Mevrouw A. Van Geluwe-Eggermont, Oscar Bonnevalle, Gaston Poelman.

functie, die hij met brio uitoefende ook was, er ging enorm veel aan vooraf. Wij hebben het dan nog niet gehad over voetbal, over jeugdclubs, auteur en regisseur van toneelstukken, harmonieën, poppenspelen, kruisboogschutters, “Orde van de Belleman”, na de Bevrijding tolk bij het Engels leger, organisator van tentoonstellingen, enz. Enfin, u moet het zelf maar verder lezen, want wij zijn absoluut nog niet aan het einde.

A propos van tentoonstellingen, iemand die zelf ooit eens een tentoonstelling georganiseerd heeft weet welke enorme hoeveelheid werk daaraan voorafgaat. Wel, onze Gaston heeft er zo een 80-tal georganiseerd over de meest uiteenlopende onderwerpen. Chapeau. Wie doet beter?

Wat velen niet zullen weten (en wij behoorden tot deze groep) is dat hij als jongeling nog gewerkt heeft in het in de Brabantdam sinds lang verdwenen warenhuis Collin. Oudere Gentenaars zullen deze winkel met een zeer grote diversiteit van aanbiedingen zeker gekend hebben. Het was ook dàar (misschien de enige plaats in Gent) waar men van die kleine flesjes “Extraits Noiroit” kon kopen om zelf Triple Sec, Kümmel, Marasquin, Chartreuse, Cognac of Whisky te maken.

Bij het lezen van deze brochures zal men er zich van kunnen overtuigen dat aan Gaston, alhoewel hij geboren werd in Kalken, de titel van èchte Gentenaar niet kan ontkend worden.

H. C.

DSMG

**Documentatiecentrum voor Streekgeschiedenis dr. M. Gysseling vzw
Sint-Amansberg**

**GROTE
BOEKENVERKOOP**

**in de
BEGIJNHOFKERK
te Sint-Amansberg**

**Weekends van 26-27 sept. en 3-4 okt. 2009
van 10 tot 17 u**

**Boeken en tijdschriften over geschiedenis, heemkunde,
volkskunde, archeologie, artisboeken, devoties,
belangrijke verzameling geneeskunde en kookkunst,
literatuur, muziek, romans, schilderkunst, theologie, enz.
en dit voor een prikje !**

Opbrengst ten voordele van de verdere uitbouw van het DSMG

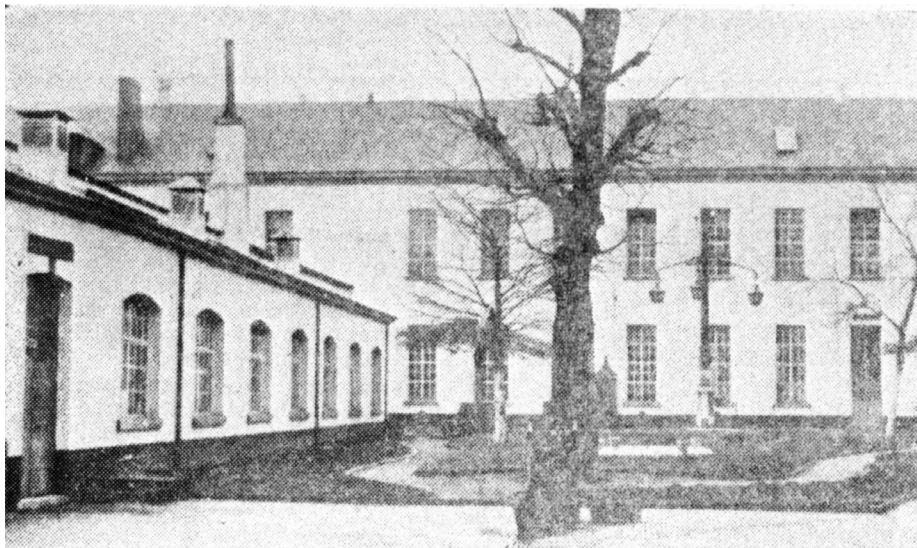
HET RASPHUIS TE GENT

Het Rasphuis, of provinciale gevangenis, werd in 1773 te Gent gebouwd op de Coupure Links, met toestemming van keizerin Maria Theresia, maar hoofdzakelijk door toedoen van hoogbaljuw graaf Vilain XIII, die naar een globale menswaardige oplossing zocht voor het probleem van de werkloosheid, het pauperisme, de landloperij die in de achttiende eeuw in Vlaanderen tot ongekende hoogte aanzwol, en de misdadigheid. Hij voorzag ook dat de gevangenen er een beroep konden leren. Rasphuizen-gevangenis bestonden in de Verenigde Provinciën sedert het eerste kwart van de 17^e eeuw. De eerste bouwfase, 1772-1775, gebeurde onder leiding van de Gentse bouwmeester Jean Baptiste Malfeson. Het gebouw moest de vorm van een achthoek krijgen, maar er werden slechts vijf zijden gerealiseerd, zodat het de vorm had van een zeester. Het gebouw werd voltooid onder koning Willem I, ter vervanging van de te Antwerpen afgeschafte galei, door stadsarchitect Louis Roelandt in 1825-1826. De eerste inspecteur-generaal van de gevangenis en de weldadigheidsinstellingen na 1830 was de sociale hervormer en politicus Edouard Ducpétiaux. Hij liet overal in België stervormige gevangenis bouwen en deze vorm van gevangenis werd door andere landen overgenomen. De Rijksgevangenis op de Nieuwe Wandeling dateert van 1859-1861.

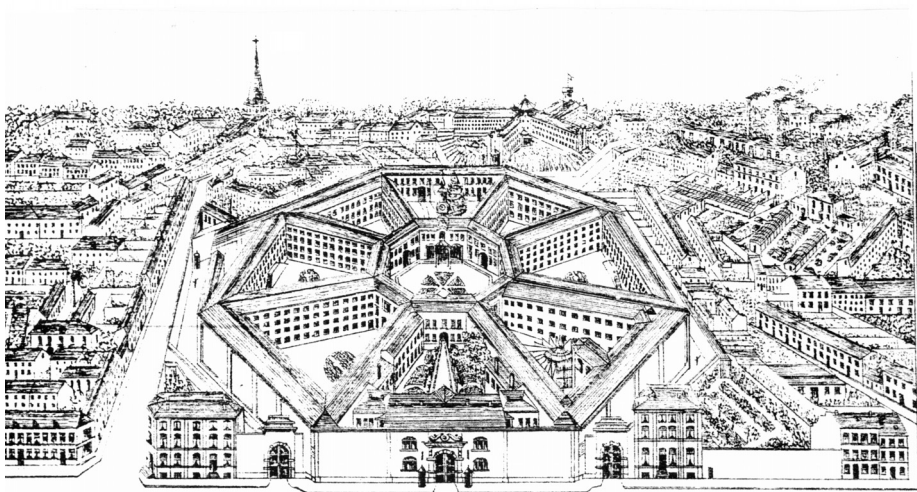
Het Rasphuis kon tot 1500 gevangenen of opgeslotenen herbergen: 1000 mannen en 500 vrouwen. De grootste groep waren de bedelaars en de landlopers; de zware criminelen werden in afzonderlijke blokken ondergebracht. De tuchtstrafregeling voorzag het toedienen van stokslagen. Door de combinatie opsluiting - individuele cellen - verplichte tewerkstelling (ten voordele van het leger), en omdat men vooral het oog hield op de zedelijke verbetering, moest het Rasphuis een modelinrichting worden, maar door de vele misbruiken is het dat nooit geworden, wel integendeel.

In principe moesten de gevangenen er eikenschors en Indisch en Braziliaans hout raspen vandaar de naam!- voor de verfindustrie, Maar er werd ook ander werk uitgevoerd: houtbewerking, smederij, vooral weven en kleren maken, afgestemd op ieders kunnen of mogelijkheden.

Lieven Bauwens maakte in 1801 schromelijk misbruik van de situatie en kreeg de toestemming er ateliers in onder te brengen waar hij de tot dwangarbeid veroordeelden voor hem garens liet weven uit de fabrieken van Chartreuse (Fratersplein) en de abdij van Drogen, in ruil voor hun onderhoud. Lieven Bauwens zocht enkel maximale winst te maken, wat tot onvoorstelbare mistoestanden leidde: dat onderhoud bestond uit een hongermaal vol-

Kijk in de binnenkoer van het Rasphuis

Prison centrale à Gand.
Erigée en 1772 sous le règne de Marie-Thérèse par le Vicomte Vilain XIII

gens het principe “geen werk, geen voedsel”. Na het vertrek van zijn goede vriend prefect Faipoult, kreeg hij van de nieuwe prefect het bevel zijn rekeningen te vereffenen en uit de gevangenis te verdwijnen.

Pater jezuïet Isidoor van de Kerckhove die er in 1819 tot aalmoezenier werd aangesteld trof er verschrikkelijke toestanden aan. De zedelijkheid van de gevangenen was er angstwekkend laag. Het was echt een plek van ondeugd. De hygiëne stond er beneden alle peil. De gevangenis was een kazerne van ontucht en verdorvenheid Hij noemde het een tweede Sodoma. De gevangenen hadden een individuele cel, maar in zijn tijd verbleven er vier tot vijf gevangenen in één cel. Ze stonden op en gingen slapen met het daglicht. Het was een wanhopige toestand, waar geen redding aan was.

In 1874 werd beslist dat het Rasphuis nog enkel werd voorbehouden aan 1) tot levenslange hechtenis veroordeelden, 2) veroordeelden die wegens hun lichaams- of geestestoestand niet aan het afzonderingsregime konden onderworpen worden, 3) jonge veroordeelden van 16 tot 18 jaar. Op 1 januari 1935 telde de gevangenis nog 513 gevangenen. Daar de strafinrichting voor de overheid een al te zware last was in verhouding tot haar belangrijkheid, werd ze afgeschaft en werden de gedetineerden naar Merksplas, Oudenaarde en Doornik overgebracht.

In 1935 werd het Rasphuis gesloten en afgebroken. In 1937 liet de universiteit er de Faculteit Landbouwwetenschappen bouwen. Een maquette van het Rasphuis bevindt zich in het Museum Dr. Guislain. Er bestaat in Gent ook een Rasphuisstraat van de Hoogstraat naar de Coupure Rechts.

Literatuur

Aug. Visschers, Notice sur la construction de la maison de force de Gand, Brussel 1872. V. Fris, Histoire de Gand, p. 289, 1913.

Nota's van A. Van Werveke, 1094, Stadsarchief.

Roghes, Uit de Gentse Oude Doos, Het Rasphuis op de Coupure, twee afleveringen, krantenknipsels zonder enige aanduiding, Stadsarchief..

G. Deseyn, Gids voor Oud Gent, 1991

Gent. Waar is de tijd. 1350 jaar Gentenaars en hun rechtvaardige rechters, 1998 Internet: Google.

Daniël Van Ryssel